

MILITAIRE SPECTATOR

COUNTERFIRE OPERATIONS AGAINST PEER COMPETITORS

- Integratie Nationale Volksarmee met de vijand
- Nederlandse verdediging tegen Duitse Fallschirmjäger
- Virtual self-learning keeps pilots on top of their game

FOTO DARPA

In *Militaire Spectator* 4-2021 verschijnt onder meer: 'Et inter astra vigent leges. Het juridisch kader voor militaire operaties in de ruimte' van prof. dr. Marten Zwanenburg.

Dat er de afgelopen tijd veel wordt gepubliceerd over militair gebruik van de ruimte is geen toeval. Hoewel de ruimte al decennia wordt gebruikt door krijgsmachten, is er de laatste jaren toenemende erkenning van het belang daarvan.

Maar wat is het juridisch kader dat geldt voor militair gebruik van de ruimte door de Nederlandse krijgsmacht? In ieder geval is

er een onderscheid tussen de rechtsgrond voor militair optreden (*ius ad bellum* – recht tot oorlog) enerzijds en de rechtsregimes die dat optreden reguleren anderzijds. De meest relevante rechtsregimes zijn het ruimterecht en het humanitair oorlogsrecht. Als de Nederlandse krijgsmacht zich de komende jaren steeds meer zal gaan richten op de ruimte als domein van militaire operaties, zal zij daarbij ook rekening moeten houden met het juridisch kader voor zulke operaties. Het gaat dan niet alleen om het identificeren van de toepasselijke regels, maar ook om de ontwikkeling van het recht, of de ontwikkeling van de interpretatie van het recht. ■

MEDEDELING KVBK

KVBK-lid? Geef uw e-mailadres door aan de ledenadministratie

Van veel KVBK-leden ontbreekt het e-mailadres nog in de ledenadministratie. Het doorgeven van een e-mailadres kan via <http://www.kvbk.nl/e-mailadres-kvbk-lid> of door de hier afgebeelde QR-code te scannen. De KVBK gebruikt e-mailadressen alleen om leden te informeren over verenigingszaken en deelt ze niet met derden.

Wie bewaakt de waakhond?

Langzamerhand komen er steeds meer schokkende details naar buiten over de bestorming van het Capitool in Washington afgelopen januari. Hoewel lang nog niet alles bekend is, liegen de feiten er niet om. Vijf mensen stierven als direct gevolg ervan en zo'n 140 politieagenten raakten die dag gewond. De formalisering van de presidentsverkiezing onder leiding van de vicepresident moest worden onderbroken en de aanwezigen konden ternauwernood in veiligheid worden gebracht. Ruim 270 personen zijn al in staat van beschuldiging gesteld, terwijl de FBI nog volop bezig is met het verrichten van onderzoek.

Aangezien het Amerikaanse justitiële systeem altijd eerst de 'kleine vissen' op kleinere vergrijpen vangt, zullen ongetwijfeld binnenkort ook meer bekende namen voor veel zwaardere beschuldigingen voor de rechter worden gebracht. Het is dus afwachten tot hoever en hoe hoog dit zal gaan, maar vaststaat dat de bestorming als een heuse 'opstand' wordt opgevat, die ten minste deels was gepland. Dat zo iets kon gebeuren in een welvarende westerse democratie, vergelijkbaar met de onze, geeft natuurlijk te denken.

Een van de meest preciaire kwesties is dat er relatief veel actieve of voormalige politiemensen en militairen bij betrokken waren. Zo meldde CNN eind februari dat 27 van de 270 aangeklaagde personen militair waren of dat waren geweest.¹ Sommigen waren spontaan en op eigen houtje naar Washington gegaan, maar anderen hadden dat gezamenlijk gepland en trokken op 6 januari ook collectief op. Mogelijk is daar zelfs in teamverband voor getraind en zijn er verkenningen uitgevoerd. Bij een van de openbare verhoren verklaarde een van de politiechefs dat de combinatie van paramilitaire groepen met de grote aantallen protesterende Trump-aanhangers de politie voor een onmogelijke taak had gesteld. Gezamenlijk zouden zij telkens de politiekordons hebben doorbroken en zich toegang hebben verschaft tot het Capitool.

Het gevaar dat overheidsdienaren zich gewapenderhand tegen hun eigen overheid keren is een klassiek probleem. Menig heerser is in het verleden door de eigen lijfwacht om het leven gebracht. Gelukkig zien we dat laatste tijd niet meer, maar het feit dat ten minste 27 Amerikaanse (ex)militairen menen dat zij de uitslag van de presidentsverkiezingen letterlijk moeten aanvechten, is zeker verontrustend. Het klassieke probleem is terug in een nieuw jasje.

Het is dan ook heel terecht dat het Pentagon een algehele *stand-down* voor de krijgsmacht heeft afgekondigd, een periode waarin intensief onderzoek wordt gedaan naar de loyaliteit van de individuele militairen. Vooral in het sterk gepolariseerde Amerika zullen zij gemakkelijk voor dilemma's komen te staan, waarbij ze ook verkeerde keuzes kunnen maken. Het feit dat de verkiezingsuitslag nog steeds niet door de vorige president en vele van zijn partijgenoten is erkend, helpt daar zeker niet bij. Gelukkig beseffen het justitiële- en het militaire systeem dat zij de waakhond nu beter moeten 'bewaken'. ■

1 'Pentagon Report Reveals Disturbing Details about White Supremacists in the Ranks', CNN, zie: <https://www.youtube.com/watch?v=05JCAoEMies&list=WL&index=5>.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
 www.kvbk.nl
 E info@kvbk.nl
 facebook.com/KVBKsecretaris
 twitter.com/kvbk1

Secretaris en ledenadministratie

Majoor R. Verheijen MA
 E secretaris@kvbk.nl
 Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
 Sectie MOW
 Ledenadministratie KVBK
 Postbus 90002, 4800 PA Breda
 E ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

Igen b.d. ir. R.G. Tieskens (hoofdredacteur)
 drs. A. Alta
 kol Marns drs. G.F. Booij EMSD
 kol dr. A.J.H. Bouwmeester
 prof. dr. A. ten Cate
 dr. A. Claver
 drs. P. Donker
 cdre KLu b.d. F. Groen (plv. hoofdredacteur)
 kol ir. M.P. Groeneveld
 kap (R) L.J. Leeuwenburg-de Jong MA
 (e-outreach)
 kol mr. drs. B.M.J. Pijpers
 drs. E.N. van der Steenhoven
 mr. drs. A. van Vark KMar
 ktz drs. H. Warnar

BUREAU REDACTIE

M. Katsman MA
 dr. F.J.C.M. van Nijnatten (eindredactie)
 NIMH
 Postbus 90701
 2509 LS Den Haag
 T 070 – 316 51 20
 E redactie.militaire.spectator@mindef.nl
 www.militairespectator.nl
 facebook.com/militaire-spectator
 twitter.com/milspectator

De Militaire Spectator is aangesloten bij de European Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 30,00
 studenten € 22,50
 buitenlandtoeslag € 5,00

OPMAAK

Coco Bookmedia

DRUK

Wilco Meppel
 ISSN 0026-3869
 Nadruk verboden

Coverfoto: Oefening met pantserhouwitsers in Pabrade, Litouwen, 2020

Foto: MCD, Aaron Zwaal

FOTO MCD, PAUL TOLENAAR

Counterfire operations against peer competitors

D. van den Wollenberg

Is the Royal Netherlands Army able to conduct counterfire operations against a (near-) peer adversary keen on using artillery on a massive scale?

Virtual self-learning keeps pilots on top of their game

N. Roos

Through machine learning, the Royal Netherlands Air Force's computer simulators can produce smarter virtual enemies.

168

Integratie Nationale Volksarmee met de vijand

J.S. Horjus

De integratie van de Bundeswehr en de Nationale Volksarmee in de jaren 90 leidde maar ten dele tot de gewenste Armee der Einheit.

Nederlandse verdediging tegen Duitse Fallschirmjäger

R.L. van den Akerboom

Het Nederlandse opperbevel was er begin 1940 van overtuigd dat een optreden van vijandelijke luchtlandingseenheden kleinschalig zou zijn.

EN
VERDER

EDITORIAAL	Wie bewaakt de waakhond?	125
RETROSPECTATOR	'Aflissing na vijfenwintig dienstjaren'	171
TEGENWICHT	Een shot militair denken zonder slechte bijwerkingen	172
BOEKEN	Warlord Survival	174
ANDERE OGEN	Wereldvrede via Pfizer en Janssen	176

Counterfire operations against peer competitors

Recalibrating sensory requirements?

Captain drs. Daan van den Wollenberg*

*'Enthusiasm for counterfire operations usually grows as casualties from enemy artillery mount' —
MG J.B.A. Bailey¹*

Since 2014, Western militaries renewed their focus from peacekeeping to combat operations against advanced opponents. Russian tactics, as demonstrated in the conflict in Ukraine, relied on massed indirect fires. Facing a (near-) peer adversary keen on using artillery on a massive scale raises the question of how to defend against these tactics. Is the Royal Netherlands Army able to conduct counterfire operations against a peer competitor?

*A Dutch PzH2000 howitzer during
exercise Dragon Supremacy*

PHOTO MCD, PAUL TOLENAAR

The involvement of Russian military forces in the illegal annexation of Crimea in 2014 has had serious implications for NATO and Western military focus areas. Western nations – up to then primarily involved in peace enforcing and peacekeeping missions – renewed their focus on combat operations against (near-) peer adversaries.²

Within the physical domain particularly the use of indirect fires was perceived as startling; widely available reports and pictures left little to the imagination.³ In one of these attacks, near Zelenopillya on 11 July 2014, Ukraine's Ministry of Defence confirmed 19 personnel killed and 93 wounded.⁴ Allegedly, approximately 80 per cent

of the losses in the Donbass area were caused by indirect fire.⁵ RAND branded the Russian tactics with emphasis on massed indirect fires as the

* The author held various operational positions within the fire support branch and currently works at the Netherlands Defence Academy in Breda.

- 1 J.B.A. Bailey, *Field Artillery and Firepower* (Oxford, The Military Press, 1989) 51.
- 2 Jamie Shea, 'NATO at 70: An Opportunity to Recalibrate', *NATO Review*, 5 April 2019. See: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/04/05/nato-at-70-an-opportunity-to-recalibrate/index.html>.
- 3 Oksana Grytsenko, 'Remembering the Shelling: "We Saw a Glow, They Were Burned Alive"', *The Guardian*, 17 February 2015.
- 4 'Ukraine Conflict: Many Soldiers Dead in "Rocket Strike"', *BBC News*, 11 July 2014. See: <https://www.bbc.com/news/world-europe-28261737>.
- 5 Liam Collins and Harrison Morgan, 'King of Battle: Russia Breaks out the Big Guns', *Ausa.org*, 22 January 2019. See: <https://www.ausa.org/articles/king-battle-russia-breaks-out-big-guns>.

'new' Russian way of warfare.⁶ Russia reportedly values long-range strike weapons combined with ISR-means, decentralizing artillery to tactical levels, and integrating firepower into anti-access/area denial (A2AD).⁷⁸

Facing a (near-) peer adversary keen on using artillery on a massive scale raises the question of how to defend against these tactics. Can an adversary's artillery be countered, while air superiority is very likely to be contested in such

conflicts?⁹ The idea of targeting an opponent's artillery is a specific task for artillery units: counterfire (CF). The concept was raised more often during conflicts, but was rarely fully institutionalized and otherwise readily forgotten after conflicts ended.¹⁰ However, when facing an opponent that is particularly enthusiastic about artillery, countering its assets should take centre stage.¹¹

Purpose and scope

This article aims to renew the concept of counterfire and to place it in the contemporary context. It aims to do so by answering the question: can the Royal Netherlands Army conduct counterfire operations against a peer competitor? In order to generate an answer, this article will first address (1) the definitions concerning counterfire, (2) the significance in counterfire operations in historical perspective, (3) the composition and requirements of these operations, (4) the tactical dilemma's involving counterfire operations, and (5) how the Netherlands Royal Army relates to these aspects.

- 6 Scott Boston and Dara Massicot, 'The Russian Way of Warfare: A Primer', *Rand Corporation*, 2017. See: <https://doi.org/10.7249/pe231>.
- 7 Jack Watling, *The Future of Fires: Maximising the UK's Tactical and Operational Firepower* (London, Royal United Services Institute, 2019) 6; Boston and Massicot, 'The Russian Way of Warfare: A Primer'.
- 8 Anti-access/Area denial (A2AD) refers to an extensive integration of defensive mechanisms across air-, naval-, and ground domains by primarily using the electromagnetic spectrum for detection and long-range missiles to strike. Thus, denying adversaries to close in.
- 9 G.E. Jansma and M.R.C. Van Ockenburg, 'Ontwikkelingen bij de Grondgebonden Vuursteun van de Koninklijke Landmacht', in: *Militaire Spectator* 187 (2018) (2) 114.
- 10 G.T. Starnes, 'Eliminating the Counterfire Void', in: *Marine Corps Gazette* 74 (1990) (10) 20; Neil E. Nelson, 'The Role of the Field Artillery Brigade in Counterfire' (Carlisle Barracks, 1990) 31.
- 11 Starnes, 'Eliminating the Counterfire Void', 22; Keith W. Dayton, 'Field Artillery Survivability: The Soviet Perspective' (Garmisch, 1981) 3.

The structure of this article proceeds in line with these elements and formulates an answer to the main question in the conclusion.

The main question is framed towards the role of the army and, for the Netherlands specifically, that means within the scope of combined-arms ground operations at brigade-level. To be sure, other operational domains can contribute to counterfire operations. RAND underlines that armies need 'a seamless joint counterfire' solution.¹² However, an adversary's anti-access/area denial capabilities imply a limited availability of, for example, aerial assets.¹³ Recently RUSI added: 'if anything, the RAF [Royal Airforce] will be looking to ground forces to provide supporting firepower to open windows in enemy air defences'.¹⁴ Such strains may be limited to specific phases of a conflict and will differ among domains. Nevertheless, as RAND points out, 'much of the attrition of enemy ground maneuver [sic] units will be left to the Army.'¹⁵ The scope of this article does not encompass 'seamless joint counterfire' operations. Rather it lays the groundwork to enable counterfire within the frame of ground operations as starting point, thereby providing a steppingstone for further development towards a joint counterfire framework.

Definitions

Internationally similar terms are utilized for related concepts: counterfire, counterbattery fire, counter mortar fire, or counter bombardment.¹⁶ Some deem it a matter of national semantics.¹⁷ However, the terminology used by the US and UK deviates from NATO's definition, adding to the confusion. NATO defines counterfire as: 'fire intended to destroy or neutralize enemy weapons', and counterbattery fire as: 'fire delivered for the purpose of

destroying or neutralizing the enemy's fire support system'.¹⁸ Thereby, NATO places CF as a sub activity within the scope of counterbattery fire, differentiating over whether the supportive system¹⁹ is included. In contrast, the US defines counterfire as: 'fire intended to destroy or neutralize enemy weapons. Includes counterbattery and counter mortar fire'²⁰, adding that 'counterfire contributes by providing fires against the enemy indirect fire system'.²¹ Thus, the U.S. Army determines that CF encompasses the supportive system in all cases, yet activities could be further specified based on the type of system it aims to counter – artillery or mortars. That is a sensible separation as howitzers and mortars have distinctive modus operandi and typically deploy in different areas.²² This article follows the definition utilized by the U.S. Army as (1) the majority of the available sources adopts the same terminology, thus preventing confusion over the interpretation, (2) our largest Anglophonic allies utilize these definitions, and (3) relating the terminology to its purpose seems the most logical separation of concepts.

Additionally, this article limits the classification of ground-based indirect firing platforms to three generalized categories: mortars, cannon-systems²³, and rockets. Granted, these can be divided into subsets to the extent of distinct combinations of (1) type of system with (2) a

Russian BM-21 MLRS. Facing a (near-) peer adversary keen on using artillery on a massive scale raises the question of how to defend against these tactics

PHOTO VITALY V. KUZMIN

- 12 John Gordon et al., *Army Fires Capabilities for 2025 and Beyond* (Santa Monica, RAND Corporation, 2019) 107. See: <https://doi.org/10.7249/rr2124>.
- 13 Gordon et al., *Army Fires Capabilities*, 176; Jansma and Van Ockenburg, 'Ontwikkelingen bij de Grondgebonden Vuursteun van de Koninklijke Landmacht', 114–15.
- 14 Watling, *The Future of Fires*, 3.
- 15 Gordon et al., *Army Fires Capabilities*, 107.
- 16 The latter is, to my knowledge, only utilized by the Australian armed forces. See: Alan H. Smith, *Do unto Others: Counter Bombardment in Australia's Military Campaigns* (Newport, Big Sky Publishing, 2011).
- 17 For example, Bailey, *Field Artillery and Firepower*, 51.
- 18 NATO, 'AAP-06 NATO Glossary of Terms', 2019, 34.
- 19 I.e., command and control, sensors, platforms, and logistics. See: U.S. Department of the Army, 'FM 3-09: Field Artillery Operations and Fire Support' (Washington D.C., 2014), 1–46.
- 20 U.S. Department of the Army, Glossary-4.
- 21 U.S. Department of the Army, 1–46.
- 22 Bailey, *Field Artillery and Firepower*, 63.
- 23 Cannon-systems encompass self-propelled howitzers (e.g. PzH2000) and towed cannons (e.g. M777).

specific set of ammunition, each outlining particular pros and cons. For the argument in this article further subdivision is inapt. Moreover, when referring to *artillery* it means cannons and rockets. Mortars do provide an essential augmentation of firepower to manoeuvre forces and it is exactly that dedicated task which allows force commanders to shift the focus of artillery between close and deep operations. In general, however, mortars lack the inherently required range and flexibility in firing arches to conduct CF operations.

Perspectives on counterfire operations over time

Conducting CF operations is a specific task for artillery units intended to destroy or neutralize an adversary's indirect firing platforms.²⁴ To some extent this may appear to be a battle disconnected from ground manoeuvre which, during the First World War, commanders allegedly referred to as 'black art'.²⁵ That is a misunderstanding. The counterfire operation is especially relevant for the other arms as their protection from the adversary's fire support system depends on it. Moreover, depriving an adversary of his capabilities to conduct CF operations themselves allows for reassigning artillery assets to target their manoeuvre assets. Destroying an opponent's fire support capabilities is therefore a vital element of the combined-arms operation, which makes its integration within the combined-arms efforts the responsibility of the force commander.²⁶

The enthusiasm for this specific task has varied over the years since its conception. According to Bailey, many infantry assaults during 1915-1916 failed due to the inability to suppress the adversary's indirect firing assets, which left advancing formations easy targets for indirect fires.²⁷ Recognizing this issue, 1917 produced a surge in techniques to detect the positions of opposing indirect firing platforms, which would, at the time, remain static for long periods and thus did not require the speed considered essential today. Interest in the concept declined after the First World War; developed techniques and technology were considered inadequate for mobile warfare that emerged on the brink of the Second World War. Ironically, the concept was quickly revived in 1942 when the British Army realized that the majority of casualties were inflicted by indirect fires instead of small arms fire.²⁸ Roughly one decade later, in the Korean War, the relevance of CF was still crystal clear. Estimates suggest that up to 70 per cent of all available artillery assets were assigned to CF operations during the conflict.²⁹

Interest declined again afterwards. Nelson accounts for the US CF operations in Vietnam, illustrating that within the few intermediate years the US ability to successfully conduct such operations had already waned.³⁰ Curiously, the reason was similar to that of the aforementioned interbellum period between the First and Second World Wars: target acquisition capabilities had not been kept technically current. At the same time some older techniques, e.g. flash ranging, were at the time not fast enough to produce effective results.

By contrast, the Soviets did not lose track of the role of CF operations, insisting that 'enemy artillery must be destroyed before the close battle is joined.'³¹ Their perception was to attain victory through superior firepower by exploiting the success of fire support with manoeuvre.³² During the Cold War the Soviets were expected to allocate up to half of their available artillery assets to the purpose of CF.³³ As a response NATO studied the effects of incorporating CF operations in their own *modus operandi* as deep interdiction by conducting various simulations

24 Bailey, *Field Artillery and Firepower*, 51; U.S. Department of the Army, 'FM 3-09: Field Artillery Operations and Fire Support', 1-46.

25 Bailey, *Field Artillery and Firepower*, 51.

26 U.S. Department of the Army, 'ATP 3-09.23 Field Artillery Cannon Battalion' (Washington D.C., 2015), 5-8; Kevin E. Finch, Henry S. Larsen III, and Vincent J. Bellisario, 'Counterfire for the IBCT', in: *Field Artillery* 6 (2001) 15; Starnes, 'Eliminating the Counterfire Void', 20.

27 Bailey, *Field Artillery and Firepower*, 51.

28 Ibidem, 51

29 Ibidem, 52.

30 Nelson, 'The Role of the Field Artillery Brigade in Counterfire', 31.

31 Bailey, *Field Artillery and Firepower*, 56.

32 Nelson, 'The Role of the Field Artillery Brigade in Counterfire', 8.

33 M.L. O'Hagan, 'The Soviet Artillery and the Group of Soviet Forces in Germany', in: *Journal of Royal Artillery* 105 (1978) 16-20; Bailey, *Field Artillery and Firepower*, 53.

A Lithuanian target observer scouts for targets. Engaging a target starts with its acquisition with sufficient precision to effectively direct fire towards it

PHOTO NATO

of five days warfighting in a high intensity conflict situation. The findings were noteworthy. Successful deep interdiction of the opponent's artillery through CF operations directly affected the close battle as the exchange ratio of own infantry fighting vehicles increased three- to fivefold due to the opponent's inability to bring its artillery into battle effectively.³⁴ Thus, the study underlined the relevance of integrated CF operations for other combined-arms assets. Moreover, CF operations would be more effective given the ability to strike deep into an opponent's territory, which led to the development of the Multiple Launch Rocket System (MLRS) system.³⁵

During Operation Iraqi Freedom the U.S. Army conducted a limited and one-sided CF operation. One account estimates the result at over 150 enemy indirect firing systems destroyed along with 700 personnel killed.³⁶ However, it again highlighted the relevance of adequate sensors. For example, during the initial thrust towards Baghdad one of the CF radars broke down, allowing an Iraqi artillery battalion to pound US positions for an hour, despite fixed-wing aircraft being employed to neutralize them.³⁷ Only when the radar was repaired could the threat be detected and neutralized. Although air assets

possess adequate striking capabilities, their often visually focused sensors to detect ground targets leaves pilots searching for a needle in the haystack – making them a slow responder for CF operations in comparison with artillery.³⁸

As confirmed in Ukraine, the Russian Federation still adheres to the black art.³⁹ Reports concerning Russia's military tactics refer to its reliance on indirect fires combined with various sensors – e.g. layered unmanned systems and electromagnetic equipment.⁴⁰ Following the demonstration of Russia's capabilities, the U.S. Army revitalized the necessity of counterfire operations, which Western armed forces generally neglected whilst focussing on the wars in Iraq and Afghanistan.⁴¹ RAND illustrates that lacking counterfire capabilities would lead to

34 Bailey, *Field Artillery and Firepower*, 53.

35 Ibidem, 53.

36 Brian L. Borer and Noel T. Nicolle, "Acquisition!" 3D ID Counterfire in OIF', in: *Field Artillery* 5 (2003) 42.

37 Timothy M. Ratliff, 'Field Artillery and Fire Support at the Operational Level: An Analysis of Operation Desert Storm and Operation Iraqi Freedom' (Fort Leavenworth, 2017), 39–40.

38 Borer and Nicolle, "Acquisition!" 3D ID Counterfire in OIF', 46.

39 Gordon et al., *Army Fires Capabilities*, 75–76.

40 Boston and Massicot, 'The Russian Way of Warfare: A Primer'.

41 Collins and Morgan, 'King of Battle: Russia Breaks out the Big Guns'.

Lacking counterfire capabilities would lead to ‘catastrophic failure’ whilst facing a peer

‘catastrophic failure’ whilst facing a peer and adds that ‘the capabilities of our allies and partners...tend to be weak in this area, and so should also play a role in the development of Army fires doctrine and concepts of employment.’⁴² The logical start to develop a counterfire doctrine would be exploring the most relevant aspects of conducting an effective counterfire operation. That is what this article will do next.

Composition of counterfire operations

The counterfire operation consists of proactive and reactive elements. Proactive measures aim to ‘identify, locate, and attack to eliminate the enemy’s strike capabilities before it can impact friendly operations.’⁴³ The reference to ‘strike capabilities’ seems limited to firing platforms; however, the sensors these platforms rely upon are of equal importance to strike proactively. Implementing these measures takes place during the decision-making process by analysing the adversary’s total fire support system and

contemplating scenarios to counter its use. In general, proactive CF measures are executed during the deep operation to shape the upcoming battlefield. Targets that are taken out in that phase will no longer influence future operations.⁴⁴ During that phase reconnaissance assets will scout the environment to locate assets of, amongst others, the opposing fire support system. Combining recon elements with artillery is remarkably effective in such operations.⁴⁵ Accordingly, proactive components primarily require (1) capabilities to detect the adversary’s assets whilst being inactive, and (2) range and lethality to strike effectively.

Reactive measures direct fire against the opposing fire support system as soon as their action enables detection of their positions, thereby providing a response to an opponent’s fire support assets that are employed in battle.⁴⁶ Although reactionary in nature, these measures also rely on the decision-making process as platforms and sensors have to be positioned and connected accordingly to maximize chances for a successful response. This type of action requires (1) sensor capacity to detect active systems, (2) range and lethality to strike effectively, and (3) a very fast sensor-shooter link to hit the targeted system before it changes position.

A clear delineation between proactive and reactive measures in time or space, however, is impossible. As soon as the close operation commences, the force commander may want to direct his fire support assets accordingly. But that does not preclude the need for reactive measures against hostile artillery during the close operation, nor the exploitation of incoming intelligence with proactive measures in depth. Consequently, the CF operation is a composition of various capabilities integrated within the scheme of the force commander’s manoeuvre.⁴⁷ This paragraph has highlighted the prerequisites to enable CF operations: (1) sensors, (2) range and lethality, and (3) speed.⁴⁸ Next, a closer look at them will reveal the dilemmas they amount to.

Sensors

Engaging a target starts with its acquisition with sufficient precision to effectively direct fire

42 Gordon et al., *Army Fires Capabilities*, 106.

43 U.S. Department of the Army, ‘FM 3-09: Field Artillery Operations and Fire Support’, 1–46.

44 R. Sijbrandi, ‘“Never Send a Man, If You Can Send a Bullet”. De Diepe Operatie op Brigadeniveau’, in: *Militaire Spectator* 187 (2018) (2) 67.

45 Finch, Larsen III, and Bellisario, ‘Counterfire for the IBCT’, 16.

46 U.S. Department of the Army, ‘FM 3-09: Field Artillery Operations and Fire Support’, 1–47.

47 U.S. Department of the Army, 1–47–48.

48 Speed could be divided into a fast sensor-shooter link and fast C2. Moreover, the U.S. Army outlines ‘target acquisition’ and ‘information processing’ as critical aspects. In its perception ‘range and lethality’ are no concerns as the acquired target would dictate the asset to execute the attack. That vision is, however, only reasonable if air assets would be in the picture, but, as we determined in the introduction, they are not against peer competitors. See: U.S. Department of the Army, ‘ATP 3-09.23 Field Artillery Cannon Battalion’, 5–8.

towards it.⁴⁹ As fire support platforms operate behind the position of manoeuvre forces such sensors have to detect them beyond the line of sight. The ability to do so is becoming increasingly important.⁵⁰ Sensors, or target acquisition systems, can be divided into two categories, namely active and passive ones. Their distinction is based on whether the system requires action or emits signals versus 'listening' to its environment.

Active target acquisition systems typically entail (1) reconnaissance units, (2) weapon location radar, and (3) (un)manned aerial systems.⁵¹ Passive sensors usually refer to (1) acoustics, and (2) signal intelligence. Additionally, some explore the possibilities of seismic sensors, yet results are still inconclusive.⁵² By triangulation of respectively sound⁵³ or electronic emission⁵⁴ these sensors generate a probable location of its origin.

The difference between active or passive systems may seem rudimentary but it is quite relevant. In general, active systems outrange their passive counterparts, are less subjective to weather conditions, and produce more accurate location data. But, by their activity, these systems emit detectable signals as well. Passive sensors do not have that drawback. Both types must be intricately balanced as overreliance on either is risky. For example, passive sensors are reliant on the opponent to emit detectable signals. These signals, however, can be reduced and/or manipulated to hamper detection and avoid effective engagement. Exclusive liability on active sensors may result in detectable sensory efforts by an adversary's inactive sensors.

During operations in Iraq and Afghanistan, adversaries generally did not possess the capability to locate active sensors to contest their use.⁵⁵ So, balancing active and passive sensors was less relevant. Peer-competitors, however, are equally technologically advanced. In an A2AD environment it is hard to determine which assets will be able to contribute to the operation. That logically implies rebalancing active and passive sensors, which involves a different challenge: instead of focusing on detecting firing platforms, the first issue that

arises is who has the most advanced sensor capabilities to detect the opposing side's sensory efforts? This issue is discussed further with the dilemmas of counterfire operations.

Range and lethality

The relevance of range is twofold: in an absolute sense and a relative sense. First, future battlefields are anticipated to become larger.⁵⁶ As fire support platforms are required to swiftly support different units, spread over that area, their effective range needs to increase accordingly.⁵⁷ Second, the relative distance between own and opposing artillery dictates the possibility to conduct CF operations. The more extended its range, the more assets it can counter; for example, howitzers have little to fear from CF from mortars as howitzers outrange them by far.⁵⁸ Moreover, artillery may have difficulty dealing with opposing counterparts when ranges

49 U.S. Department of the Army, 'FM 3-09: Field Artillery Operations and Fire Support', 2–16.

50 Jansma and Van Ockenburg, 'Ontwikkelingen bij de Grondgebonden Vuursteun van de Koninklijke Landmacht', 118.

51 I.e. fixed-wing aircraft, helicopters, various UAV's, and satellites. The activity refers to the use of these platforms. The sensors of these platforms could be categorized as either passive or active as well, however, that does not circumvent the detectability of these platforms in their use.

52 See for example Alain Lemer and Frederique Ywanne, 'Acoustic/Seismic Ground Sensors for Detection, Localization and Classification on the Battlefield', in: *Battlefield Acoustic Sensing for ISR Applications* (Neuilly-sur-Seine, 2006), 17-1-17–12; Others underline the military relevance of seismic activity. See for example A. Pakhomov et al., 'High Performance Seismic Sensor Requirements for Military and Security Applications', in: *Unattended Ground Sensor Technologies and Applications VII 5796* (2005) (Bellingham: SPIE) 117–24, <https://doi.org/10.1117/12.604358>. These authors conclude that it would be difficult, if not impossible, to develop an all-in-one seismic sensor that would suit all military needs. Nonetheless, it would seem logical that the recoil from firing mortars or howitzers would be measurable through the earth's surface. But, even then, it remains undetermined how seismic intelligence relates to data produced by other sensors. Supposedly, Poland reinforced its border protection with seismic sensors. See: Defence24.com, 'Polish Border Reinforced with a Seismic Detectors Network?', *Defence24.Com*, 9 November 2017, <https://www.defence24.com/polish-borders-reinforced-with-a-seismic-detectors-network-analysis>.

53 For example, firing artillery, small arms, or moving columns of vehicles.

54 For example, radio or radar signals.

55 Jeffrey S. Wright, 'Field Artillery and the Combined Arms Team : A Case for the Continued Relevance of American Fire Support' (Fort Leavenworth, 2015), 53.

56 HCSS, 'The NATO Warfighting Capstone Concept: Key Insights from the Global Expert Symposium Summer 2020', 2020, 3; Jansma and Van Ockenburg, 'Ontwikkelingen bij de Grondgebonden Vuursteun van de Koninklijke Landmacht', 119.

57 Nelson, 'The Role of the Field Artillery Brigade in Counterfire', 34.

58 Wright, 'Field Artillery and the Combined Arms Team : A Case for the Continued Relevance of American Fire Support', 46.

are comparable.⁵⁹ Consequently, artillery can avoid the effects of CF by increasing the relative distance.⁶⁰ However, increasing the relative distance also reduces the ability to conduct effective CF operations, which allows an adversary to direct all its fire support assets

towards own manoeuvre forces.⁶¹ Rocket artillery – or specifically Multiple Launch Rocket Systems - is often referred to as the go-to option for CF operations, as they were developed for exactly that.⁶² And with good reason: its rockets range up to 70 km, while its missiles exceed 300 km.⁶³ Additionally, the various munition types guarantee the lethality that other systems may lack.⁶⁴ These assets, however, are too scarcely available. RUSI recently concluded: 'In short, the UK's ground forces are comprehensively outgunned and outranged, leaving enemy artillery free to prosecute fire missions with impunity. This must ultimately fix and suppress British guns and manoeuvre elements, and thereby lead to the defeat of UK units in detail.'⁶⁵ Logically, multiple nations are now seeking to expand or reintroduce rocket capabilities.⁶⁶

59 Daan van den Wollenberg and A.W. Van Adrichem, 'Swarming Fires - Een Haalbaar Concept?', in: *Sinte Barbara 70* (2018) (1) 29.

60 Watling, *The Future of Fires: Maximising the UK's Tactical and Operational Firepower*, 7.

61 Nelson, 'The Role of the Field Artillery Brigade in Counterfire', 34.

62 Boyd L. Dastrup, 'Modernizing the King of Battle, 1973-1991' (Fort Sill, 2003), 60.

63 U.S. Department of Defense, 'JP 3-09 Joint Fire Support', 2019, III-9.

64 Watling, *The Future of Fires: Maximising the UK's Tactical and Operational Firepower*, 21-22; Dastrup, 'Modernizing the King of Battle, 1973-1991', 18.

65 Watling, *The Future of Fires: Maximising the UK's Tactical and Operational Firepower*, 2.

66 Jansma and Van Ockenburg, 'Ontwikkelingen bij de Grondgebonden Vuursteun van de Koninklijke Landmacht', 119-20; Yaakov Lappin, 'IDF Introducing New Artillery Doctrine', *IHS Jane's Defence Weekly*, 4 August 2016.

Speed

The final prerequisite for effective CF operations is rapid engagement. Its significance originates from improved survivability procedures: concealment, mobility of platforms, frequent changing of firing positions, dispersed deployment of formations, and roving guns and sensors make platforms difficult to pinpoint and leave a small window of opportunity, thus, necessitating a rapid engagement.⁶⁷ Undeniably, protracted firing procedures, e.g. registrations, adjusting fire, smoke screens, or illumination, make fire support assets vulnerable to an opposing CF operation.⁶⁸

Counterfire would be most effective if the response is fired within 75 seconds after the enemy's first round.⁶⁹ The engagement itself

can be swift by designating specific artillery units to perform CF and directly linking them to target acquisition capabilities.⁷⁰ Moreover, the amount of analysis done by supportive systems could be intensified by shifting from the 'man in the loop' to the 'man on the loop'.⁷¹

However, processing the target acquisition data into an engagement order takes time. During Operation Iraqi Freedom the U.S. Army managed an average of 6m37s from detection to engagement.⁷² The difference was primarily due to interpretation of the rules of engagement and extensive risk mitigation.⁷³ When facing a peer such timeframes may be too slow for effective engagements. That means effectiveness may become at odds with preventing collateral damage. Striking too fast could produce unwanted results. On the other hand, being too cautious may hinder effectiveness, which, ironically, may increase the risk of collateral damage as the same target would require multiple engagements to ensure its neutralization. That process could be careful yet fast by, for example, incorporating preliminary automated risk estimations by support systems, developing a 'risk map' in which the force commander designates in which areas certain risks are acceptable, or connecting risk acceptance to high pay-off targets can help diminish collateral damage.⁷⁴ Consequently, a careful balance between optimal effectiveness and minimizing potential collateral damage is required to ensure risks are justifiable.

Multiple Launch Rocket Systems from the 2nd Republic of Korea/United States Combined Division exercise in South Korea. Rocket artillery – or specifically Multiple Launch Rocket Systems – is often referred to as the go-to option for CF operations

PHOTO U.S. ARMY, SINTHIA ROSARIO

- 67 B. McConachy, 'The Roots of Artillery Doctrine: Napoleonic Artillery Tactics Reconsidered', in: *The Journal of Military History* 65 (2001) (3) 632; Bailey, *Field Artillery and Firepower*, 95–111; Jansma and Van Ockenburg, 'Ontwikkelingen bij de Grondgebonden Vuursteun van de Koninklijke Landmacht', 119; Dayton, 'Field Artillery Survivability: The Soviet Perspective', 5, 12–13; Victor Scharstein and Clarence Loomis, 'Modern Fires Environment: It's Time to Recognize the Changing Fires Environment', in: *Marine Corps Gazette* 102 (2018) (December) 14.
- 68 Dayton, 'Field Artillery Survivability: The Soviet Perspective', 15.
- 69 Bailey, *Field Artillery and Firepower*, 248.
- 70 Borer and Nicolle, "Acquisition!" 3D ID Counterfire in OIF', 43.
- 71 Jansma and Van Ockenburg, 'Ontwikkelingen bij de Grondgebonden Vuursteun van de Koninklijke Landmacht', 121.
- 72 Borer and Nicolle, "Acquisition!" 3D ID Counterfire in OIF', 44.
- 73 Ibidem, 44.
- 74 Neutralization of high pay-off targets is favourable for our own operation, whereas neutralization of high value targets results in unfavourable conditions for an adversary's operation.

An additional consideration is airspace deconfliction. On the one hand, A2AD presupposes a limited role for air support, especially in the early stages of a conflict. On the other hand, windows of opportunity could be created and may require a fast response from air assets nonetheless. However, clearing airspace during the operation would hinder a timely response of the ongoing CF operation and the potential deployment of air assets. That means that an optimum must be found between continuously guaranteeing a rapid CF operation, but also enabling a swift deployment of air assets. This potential coordination issue could, for example, be solved by shifting the authority over the required segment of airspace from the air component commander to the land component commander, enabling a rapid and flexible CF operation. He could then activate or deactivate transit routes for air assets to cross that portion of airspace. Conceivably, this requires the joint

force commander to decide which operation to prioritize during various phases of the conflict. How to do that in more detail is beyond the scope of this article, but every contemplated option has to facilitate fast engagements to allow both operations to be conducted effectively.

Dilemma of engagement

Having explored the relevance of sensors, range and lethality, and speed this article turns to the use of counterfire operations. These operations are composed of proactive and reactive elements, balancing them poses different risks leading to dilemmas for the CF operation. The first dilemma concerns timing of engagement and is explored in this section. Arguably, we could add a second dilemma: timing of detection. That dilemma is explored in the next section.

The first view on timing the engagement is that battles required a preliminary *artillery duel* – a fight in which other arms did practically not take part.⁷⁵ A successful duel meant that manoeuvre elements were spared advancing under enemy artillery fire. Additionally, it allowed all arms to focus their efforts on the opposing manoeuvre forces, which, in turn, enabled artillery to strike holes in the opposing force's defence to be exploited by manoeuvres.⁷⁶ If the duel did not produce the desired results, the artillery would have to make sure that the opposing artillery cannot engage undisturbed.⁷⁷ A focus on the adversary's artillery prevailed over support of manoeuvre elements. This question remains relevant to both sides in a conflict even today: commanders have to determine which assets support which operation during what timeframe.⁷⁸ However, the underlying issue is: when to start firing during CF operations, and with which assets?⁷⁹ For example, one side could fire with its howitzers at random, while having rocket artillery in position, to lure an opposing force into commencing their CF operations and give the position of their assets away. Employing rocket artillery, however, may invite the opposing force to do the same. Thus, the spiralling of an artillery duel commences. As an engagement may trigger a similar response, the positions of own artillery forces should be apt in size and deconflicted with other units.⁸⁰ However, prior to the ground manoeuvre all artillery assets could be committed to the duel, by which a force commander to some extent may avoid having to choose between the CF operation or supporting manoeuvre elements. The dilemma of the force commander may become harder when deployed reconnaissance elements report targets of interest in depth of the operation; catching them unawares is favourable, but potentially triggers the duel. When striking a peer competitor with artillery it is best to be ready for a duel; its

success is largely determined by the advantage in available sensors, range, and speed to act.⁸¹

On the other hand, one could argue that the CF operation is best conducted simultaneously with the ground manoeuvre.⁸² Several arguments support that line of thinking. First of all, combining both efforts produces multiple problems for the adversary, forces its commander to choose, and, thereby, increases his chances of making mistakes. Surprising an opponent with such choices could create the possibility of retaking or exploiting the initiative.⁸³ Second, conducting the CF operation during ground manoeuvres permits those elements to directly exploit the neutralization of enemy artillery assets, consequently making the problem management for the adversary even worse. These are considerable advantages; however, they require the force commander to choose which operation to support with which assets. Favouring one operation – deep or close – over the other is meaningful as loss in one operation makes the other increasingly difficult.⁸⁴ Any military that is outnumbered in terms of artillery will find this a hard choice as the opponent does not face the same problem. Larger numbers translate into the ability to simultaneously conduct CF efforts and support manoeuvre forces. To mitigate that advantage of the opponent one might opt for a duel instead. However, that may be the opponent's trigger to deploy the manoeuvre operation as well to counter that tactic. This thought experiment could be continued by contemplating even more

75 Bailey, *Field Artillery and Firepower*, 53–54; W. Balck, *Tactics Vol II: Cavalry, Field and Heavy Artillery in Field Warfare*, trans. Walter Krueger, 4th ed. (Fort Leavenworth: U.S. Cavalry Association, 1914).

76 Starnes, 'Eliminating the Counterfire Void', 23.

77 Bailey, *Field Artillery and Firepower*, 54.

78 McConachy, 'The Roots of Artillery Doctrine: Napoleonic Artillery Tactics Reconsidered', 624.

79 Bailey, *Field Artillery and Firepower*, 54.

80 U.S. Department of the Army, 'FM 3-09: Field Artillery Operations and Fire Support', 4–14.

81 Ratliff, 'Field Artillery and Fire Support at the Operational Level: An Analysis of Operation Desert Storm and Operation Iraqi Freedom', 44.

82 William M Campsey, 'Birth Of Modern Counterfire: The British And American Experience In World War I' (Fort Leavenworth, 1991), iii.

83 Campsey, iii.

84 Dastrup, 'Modernizing the King of Battle, 1973-1991', 5.

Multi Mission Radar. A modern second dilemma: timing of detection

PHOTO MCD, MAARTJE ROOS

if-then scenario's, but the aim of the argument here is to illustrate that commencing CF operations is subject to various factors that could be misinterpreted altogether. On this topic Smith concludes: 'correctly reading the artillery battle was most important'.⁸⁵ Next, we turn to the dilemma of detection.

Dilemma of detection

Its idea is similar to that of the question when to engage, but refers to the question when to initialize active sensors to conduct CF operations. The dilemma primarily arises from the development and implementation of weapon location radars and signal intelligence. This occurred during the later phases of the Cold

War, approximately in the 1970s and 1980s.⁸⁶ As discussed before, the largest disadvantage of active sensor technique is that its use is detectable as well due to its emission of signals. These assets could more or less be used uncontested during the conflicts in the Middle East, but this changes significantly when facing a peer competitor. Activating a radar, deploying air assets, and utility of omni-directional radios are likely to be detected and targeted by the opposing CF operation. That does not automatically guarantee an engagement as an opposing force may have similar considerations to determine the associated risks. Like the exemplification above, a radar could also be initialized to tantalize a response, in order to hit the opposing force even harder. That means that utility of active sensors is subject to the same consideration of the dilemma of timing, which takes place prior to deciding on the engagement itself. But on what basis will these assets be activated? That question underlines the

85 Smith, *Do unto Others: Counter Bombardment in Australia's Military Campaigns*, 94.

86 Bailey, *Field Artillery and Firepower*, 60–61.

relevance of a well-balanced system of both active and passive sensors; keeping them balanced is key for effective CF operations. A balance could materialize by developing a layered model for sensors. The first layer can consist of an abundant amount of dispersed passive sensors, for example acoustic sensors, that alert own forces and, dependent on the situation, can provide targeting data. If need be, an additional layer of powerful active sensors can be activated to acquire targets more precisely. Moreover, multiple sensory layers can increase survivability of active sensors as well. For example, the data from acoustic sensors could be used to specify the search area of active radar and thus reduces its risk of detection. Disregarding the number of layers and the exact sensors in them, it requires recalibrating our sensory needs to construct a balanced sensory system for counterfire operations.

Counterfire operations up to, and largely through, the Cold War were predominantly a dilemma of when to commence firing. Modern technological developments, however, also require force commanders to contemplate when to initialize active detection. This makes modern CF operations a closely tied two-step dilemma for force commanders: when to initiate active sensors and when to engage. Either choice can contribute to the operation but risks triggering a large calibre duel. Logically, guiding instructions can be formulated during the decision-making process prior to the operation, but these may not do justice to all intricate considerations that rise from real-life information. Thus, answering this two-step dilemma may require the force commander's intuition as well. Nonetheless, as soon as these dilemmas have to be answered the force commander should be ready to fight the duel once it commences.

Norwegian artillery vehicles under the northern lights. Modern CF operations face a closely tied two-step dilemma for force commanders: when to initiate active sensors and when to engage

PHOTO FORSVARET, OLE-SVERRE HAUGLI

To attain speed the first step would be embracing counterfire operations as an essential part of the combined-arms effort

Counterfire and the Netherlands

This paragraph turns to the current and anticipated capabilities of the Royal Netherlands Army and how these relate to the prerequisites of counterfire operations and the tactical dilemmas. The Netherlands Army fields a technologically dominant howitzer and the anticipated Assegai ammunition for the PzH2000NL expands its range up to 40 kilometres.⁸⁷ Furthermore, the Netherlands Army is currently introducing state-of-the-art weapon location radars.⁸⁸ Moreover, multiple units are experimenting and implementing various types of unmanned aerial systems. These assets enable both active and reactive elements of counterfire operations against a technologically inferior adversary. Without danger from A2AD capabilities, (un)manned aerial assets can monitor activity on the ground. Likewise, weapon location radars can monitor the horizon uncontested. Both air assets and artillery can freely engage targets. Thus, facing a technologically inferior adversary the dilemmas of firing and detection would most likely not exist for the Netherlands Army; engagements can be pursued without risking response from an adversary's counterfire operation.

This changes when facing a peer adversary. Howitzers could strike proactively, yet targets in

depth could be beyond their reach in absence of aerial assets. Moreover, as adversaries will conduct their own counterfire operations, each potential target prompts the dilemma whether to engage or not. Deciding to engage produces a one-sided risk for the howitzers as an adversary's rocket artillery outranges and outguns them. Consequently, an adversary does not suffer the same dilemma; the Netherlands lack the ability to counter modern rocket artillery, which allows an adversary to conduct reactive counterfire without much risk to their assets. That ability could be attained by reintroducing rocket artillery, which the Netherlands Army is envisioning in the future.⁸⁹ Until such assets are fielded, however, the dilemma of firing typically favours the peer adversary. Similarly, weapon location radars could be utilized for reactive targeting. But without a layered system of sensors their activation would be unsubstantiated. The dilemma of detection cannot be supported by sensory data and thus puts radars at a high risk of being detected and countered. Moreover, radars, while having apt detection range, would be at high risk while searching for targets that may not be countered by howitzers in the first place; possibly turning it into a high-risk counter mortar operation. Fusing active and passive sensor capabilities into a layered sensory system would provide ample data to address the dilemma of detection adequately. Studying the utility of acoustics is an important step in that direction, but has not resulted in a tangible solution yet.⁹⁰

Counterfire engagements also have to be fast. To attain speed the first step would be embracing counterfire operations as an essential part of the combined-arms effort. That includes practicing with short sensor-to-shooter links, balancing between effective CF operations and the risk of collateral damage, and developing methods to maintain speed whilst enabling CF operations and air support. Refined procedures could be further enhanced by implementing digital support to analyse data and recognize opportunities. Moreover, based on the experiences of U.S. combat training centres some suggest that 'the counterfire fight should be pushed down from brigade to fires-battalion headquarters' as units passing these centres

87 Jansma and Van Ockenburg, 'Ontwikkelingen Bij de Grondgebonden Vuursteun van de Koninklijke Landmacht' 116.

88 Ibidem, 116.

89 Ibidem, 117.

90 Ibidem, 119.

‘drastically reduced the time needed to return fire.’⁹¹ In the Netherlands that would mean the 41st Field Artillery Battalion would plan the integrated counterfire operation and becomes authorized to conduct it within the brigade-operation.

Conclusion

Fighting a peer competitor who relies on its fire support system necessitates the ability to counter that system.⁹² That is exactly what counterfire operations evolve around. This article set out to determine whether the Royal Netherlands Army is able to conduct counterfire operations against a peer competitor. More extensive studies on the role of firepower, conducted in the US and UK, were summarized by *The National Interest*: ‘If NATO airpower can’t knock out the Russian guns, then it’s up to the field artillery to do the job. And U.S. and British artillery may not be up to the task.’⁹³ To answer the main question bluntly, we may add: ‘and neither is the Royal Netherlands Army.’

Undeniably, the Netherlands Army fields a technologically dominant howitzer and is currently introducing state-of-the-art weapon location radars. Against a technologically inferior adversary these assets would suffice to conduct counterfire operations. That is not the case versus a peer. The Royal Netherlands Army lacks essential assets in its toolbox to turn the dilemmas of counterfire operations to their advantage. Although the current assets do not suffice forthwith, they do provide an ample foundation to build upon to include counterfire capabilities required to face a peer. Merging passive and active sensors into an advanced and layered sensor-system, reintroducing long-ranged firing platforms, and guaranteeing very fast sensor-to-shooter links are fundamental for successful counterfire operations. These steps would be a sound basis to start mastering the duel of large calibres. ■

91 Collins and Morgan, ‘King of Battle: Russia Breaks out the Big Guns’.

92 Gordon et al., *Army Fires Capabilities*, 106–7.

93 Michael Peck, ‘The U.S. Army’s Artillery Is Outmatched By Russia’s Big Guns’, *The National Interest*, 21 December 2019. See: <https://nationalinterest.org/blog/buzz/us-army-s-artillery-outmatched-russia-s-big-guns-107526>.

The Netherlands Army fields a technologically dominant howitzer

PHOTO VUURSTEUNCOMMANDO, ERIK MORREN

Integratie Nationale Volksarmee met de vijand

Nieuw perspectief op de Bundeswehr als Armee der Einheit

J.S. Horjus BA*

Dertig jaar geleden werd de Nationale Volksarmee van de DDR opgeheven en geïntegreerd in de Bundeswehr. Deze integratie werd gezien als een dusdanig groot succes dat de Duitse politieke en militaire top al vanaf 1993 sprak van een *Armee der Einheit* (leger van de eenheid). Het gebruik van dit narratief benadrukt naast het succes van de integratie de ‘innerlijke eenheid’ van de Bundeswehr in de jaren negentig. Maar voelden Oost- en West-Duitse militairen, degenen die de *Armee der Einheit* moesten realiseren, deze innerlijke eenheid ook echt? Hoe dachten zij over de samenwerking met hun voormalige ‘vijanden’? Op basis van primaire bronnen, literatuur en kwalitatieve en kwantitatieve sociologische onderzoeken kan de conclusie worden getrokken dat de Bundeswehr voor een groot deel van de militairen geen innerlijke eenheid was en niet overeenkomt met het geschetste beeld van een *Armee der Einheit* in de jaren negentig.

Op 3 oktober 1990 gingen twee compleet verschillende Duitslanden samen. 45 jaar lang waren er twee verschillende regeringen, twee verschillende valuta, twee verschillende krijgsmachten en bovenal twee verschillende perspectieven op de politiek, op de geschiedenis en op de maatschappij geweest. Het samenbrengen van een volk dat zo lang gescheiden had geleefd in twee compleet tegenovergestelde maatschappijstructuren, de één op communistische leest geschoeid, de ander op een kapita-

listische, was geen gemakkelijke opgave. Dat gold ook voor de integratie van de Nationale Volksarmee (NVA) in de Bundeswehr. Voormalige vijanden werden plotsklaps kameraden. Althans, dat was het idee. De nieuwe Bundeswehr, bestaande uit een combinatie van voormalige NVA-militairen, West-Duitse militairen en dienstplichtigen afkomstig uit zowel Oost- als West-Duitsland, zou als ‘*Armee der Einheit*’, zoals president Richard von Weizsäcker de krijgsmacht in 1993 noemde, een voortrekkersrol moeten gaan spelen in de Duitse hereniging.¹

Waarom werd het narratief van de *Armee der Einheit* gebruikt en hoe moet het worden geïnterpreteerd? Volgens historicus Nina Leonhard betekent de *Armee der Einheit* dat er vanaf 3 oktober 1990 nog maar één Duits leger was, waarin Oost- en West-Duitsers gezamenlijk dienden en zo de ‘innerlijke eenheid’ verwezenlijkten. Het narratief benadrukt het succes van de integratie van de voormalige NVA in de

* Jimmy Horjus is student aan de Universität Potsdam en University College Dublin in het dubbele masterprogramma International War Studies. Daarnaast volgt hij een stage bij het Zentrum für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr (ZMSBw) en doet onderzoek naar de rol van de Nederlandse politiek en krijgsmacht in het voorkomen van een Duitse inval tussen 1897 en 1914. Dit artikel is voortgekomen uit de afstudeerscriptie *Integreren met de vijand*, begeleid door dr. Sipke de Hoop.

¹ Zie: http://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Richard-von-Weizsaecker/Reden/1990/10/19901003_Rede.html; https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=cfc5fc4a-8987-0a7f-c521-1e34f45c7155&groupId=252038; https://www.das-parlament.de/2015/36_37/themenausgaben/-/386336.

Aan de eerste formele beëdiging van de Bundeswehr in Oost-Duitsland namen op 19 oktober 1990 in Bad Salzungen (Thüringen) 250 rekruten van de voormalige Nationale Volksarmee deel

FOTO PICTURE ALLIANCE/DPA, FRANK KLEEFELDT

Bundeswehr en houdt in dat de Bundeswehr een innerlijke eenheid was.² Generaal Harald Kujat, destijds de hoogste militair van de Bundeswehr, stelde in 2000 dan ook vast dat de kwalificatie Armee der Einheit betekende dat de innerlijke eenheid in dit deel van de maatschappij al bereikt was.³ Hierbij wordt verondersteld dat eenheid zowel 'uiterlijk' als 'innerlijk' geïnterpreteerd kan worden. De uiterlijke interpretatie concentreert zich op een afwezigheid van verschillen in structuur, werkwijze, uitrusting, opleiding en inzetbereidheid tussen eenheden afkomstig uit de 'oude' (West-Duitse) en 'nieuwe' (Oost-Duitse) deelstaten. Een innerlijke interpretatie daarentegen gaat over de gevoelens en gedachten wat betreft het samenleven en -werken van Oost- en West-Duitsers. Zo konden voormalige NVA-militairen wel in woord en gebaar de werkwijze van de Bundeswehr overgenomen hebben, waardoor alles pais en vree leek, maar deze werkwijze niet verinnerlijkt hebben, terwijl de Bundeswehr dit wel eiste.

Belangrijk voor het onderzoeken van de innerlijke eenheid is hoe militairen de werkelijkheid interpreteerden. Volgens socioloog Georg-Maria Meyer is de werkelijkheid 'niet een op zichzelf staande interpretatie van een individu. Integendeel, het individu maakt gebruik van reeds bestaande interpretatieschema's die de maatschappij of sociale groepen het individu hebben aangeleerd. Individuele interpretaties weerspiegelen dus altijd collectieve werkelijkheidsinterpretaties en verwijzen naar de onderliggende sociale identiteit van maatschappelijke groepen'.⁴ Daarom is concentreren op sociale identiteit belangrijk voor het achterhalen van individuele interpretaties. Sociale identiteit is

2 Nina Leonhard, *Integration und Gedächtnis. NVA-Offiziere im vereinigten Deutschland* (Keulen, Halem, 2017) 146-147.

3 Harald Kujat, 'Integration gelungen. Zehn Jahre Armee der Deutschen Einheit', in: *Truppenpraxis/Wehrausbildung* 44 (2000) 628.

4 Georg-Maria Meyer, *Soziale Deutungsmuster von Bataillonskommandeuren. Ein Beitrag zum professionellen Selbstverständnis einer militärischen Elite* (Wiesbaden, Opladen, 1992) 11-16.

door de politieke wetenschappers Werner Weidenfeld en Karl-Rudolf Korte gedefinieerd als 'het collectieve zelfbeeld van een sociale groep. Dit zelfbeeld wordt gevoed door een specifiek bewustzijn van afkomst, sociale en politieke plaatsbepaling en een projectie van intenties en doelen'.⁵

Sociale identiteit gaat dus onder meer over eigenschappen die groepen zichzelf toe-eigenen, dan wel toegedicht krijgen. In de Bundeswehr was dit zichtbaar als West-Duitse militairen het hadden over incompetent en conflictontwijkende 'Ossis' en Oost-Duitse militairen over arrogante 'Wessis'. Of innerlijke eenheid opgaat hangt er daarom vanaf of de sociale identiteit van groepen binnen de Bundeswehr afwijkt. Oost- en West-Duitse militairen maken deel uit van hetzelfde leger (uiterlijke eenheid), maar het is lastig om de veronderstelde Armee der Einheit als innerlijke eenheid te zien als militairen zich anders definiëren op basis van geografische afkomst.

FOTO BUNDESWEHR, DETMAR MODES

Ook minister van Defensie Volker Rühle benadrukte bij de benoeming van de eerste voormalige NVA-militairen tot beroepsofficier in de Bundeswehr in oktober 1992 het narratief van de Armee der Einheit

Het is belangrijk om te kijken naar individuele ervaringen van militairen uit Oost- en West-Duitsland, die beschouwd kunnen worden als de schakels in de ketting van de innerlijke eenheid. Een ketting is zo sterk als de zwakste schakel. Als Oost-Duitse militairen de waarden en concepten van de Bundeswehr niet verinnerlijkten, als militairen vonden dat ze niet dezelfde rechten hadden als andere militairen, als zij de Bundeswehr als een los verband zagen, bij elkaar gehouden door een uiterlijke eenheid, dan was de ketting niet zo sterk als politieke en militaire leiders wilden.

Op basis van primaire bronnen, literatuur, en kwalitatieve en kwantitatieve sociologische onderzoeken wordt in dit artikel onderzocht of Oost- en West-Duitse militairen deze door politici en generaals gepropageerde innerlijke eenheid ook daadwerkelijk zo voelden in de jaren negentig. Om de Armee der Einheit in de juiste historische context te plaatsen, wordt eerst ingegaan op de cultuur, taakstelling, mate van sociale en politieke integratie en vijandbeeld van de NVA en Bundeswehr vóór de integratie. Dat schetst de achtergrond van het narratief en verduidelijkt uit welke situatie beide legers en hun militairen kwamen voordat zij samengingen in één krijgsmacht. Vervolgens staat het beeld van Oost- en West-Duitse militairen van de Bundeswehr ten aanzien van de innerlijke eenheid van de Bundeswehr centraal aan de hand van vier criteria. Deze criteria, of voorwaarden voor innerlijke eenheid, zijn aanpassingsvermogen, zelfbeeld en beeld van de 'ander', succes van de integratie en gelijkheid. Want hoe was het om te integreren met militairen die nog niet zo lang geleden als vijand werden beschouwd? En accepteerden West-Duitse militairen een voormalige NVA-militair als hun leidinggevende?

NVA en Bundeswehr, een wereld van verschil

De NVA werd op 1 maart 1956 opgericht met een duidelijk doel: het beschermen van de DDR en haar socialistische waarden. De heersende Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (SED)

⁵ Werner Weidenfeld en Karl-Rudolf Korte, *Die Deutschen. Profil einer Nation* (Stuttgart, Klett-Cotta, 1991) 179.

had een sterke ideologische greep op de NVA met een diepe politieke doordringing. Militairen werden niet alleen militair geschoold, maar ook politiek en ideologisch opgevoed. Deze opvoeding bepaalde de cultuur van de NVA en was bedoeld om de politieke indoctrinatie van de bevolking te bevorderen c.q. hun opvattingen in lijn te brengen met het regime van de SED.⁶ Echter, de NVA was losgezongen van de maatschappij. Kazernes lagen afgelegen en militairen en hun gezinnen woonden zo dicht mogelijk bij deze afgelegen kazernes om sneller gereed te zijn. In geval van oorlog zou een eenheid binnen 45 minuten met 85 procent van het personeel en materieel uit moeten kunnen rijden. Om dit mogelijk te maken stonden bijvoorbeeld alle tanks permanent in verwarmde hallen.⁷

Waar militairen en burgers in de DDR vrijwel gescheiden waren, stond in de Bundeswehr de 'Staatsbürger in Uniform' centraal.⁸ Het concept hield in dat zowel beroepsmilitairen als dienstplichtigen staatsburger bleven met dezelfde rechten en plichten als andere burgers. Volgens Wolf Graf von Baudissin, één van de bedenkers van het concept, betekende dit dat er geen onderscheid meer was tussen militairen en burgers die niet-militairen waren. Soldaat of niet-soldaat waren met het nieuwe concept twee verschillende 'aggregatietoestanden' van de staatsburger.⁹ Het doel was het opleiden van militairen die uit eigen overtuiging handelden en niet blind bevelen opvolgden.¹⁰ Sterk verbonden aan de Staatsbürger in Uniform was het concept 'Führen mit Auftrag'. De zelfstandigheid en inventiviteit van militairen werd bevorderd door eenheden geen gedetailleerde bevels-uitgave, maar een opdracht of doel te geven. Eenheden moesten vervolgens zelf bepalen hoe zij deze opdracht uit gingen voeren. Ook deze decentrale bevelsstructuur en hoge mate van operationele vrijheid was een wereld van verschil met het gecentraliseerde en van onderaf initiatiefloze karakter van de NVA.¹¹ Zowel Staatsbürger in Uniform als Führen mit Auftrag waren onderdeel van het overkoepelende beleidsconcept 'Innere Führung'. Dit concept verankert in de Bundeswehr ook nu nog de verhoudingen tussen samenleving en krijgs-

De Bundeswehr was alles wat de NVA niet was, maar wel wilde zijn

macht, waarbij de *military mind* de *civil mind* niet domineert en de politiek het primaat heeft.¹²

Het concept Innere Führung benadrukt de institutionele, organisatorische en culturele verschillen tussen de Bundeswehr en de NVA. De Bundeswehr was op een andere manier verbonden met de samenleving. Hoewel beide

- 6 Hartmut Zimmerman, Horst Ulrich, Michael Fehlauer, *DDR Handbuch*, Band 2 (Keulen, Verlag Wissenschaft und Politik, 1985) 981; Thorsten Müller, *Die Wehrverfassung des Dritten Reiches und der DDR. Ein Vergleich der rechtlichen Strukturen totalitärer Herrschaft* (Frankfurt am Main, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 1998) 148; Marco Metzler, *Nationale Volksarmee. Militärpolitik und politisches Militär in Sozialistischer Verteidigungskoalition 1955/56 bis 1989/90* (Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 2012) 222-225, 261-263; M. Rogg, *Armee des Volkes? Militär und Gesellschaft in der DDR* (Berlijn, Ch. Links Verlag, 2008) 100.
- 7 Rüdiger Volk en Torsten Squarr, 'Zum inneren Zustand der NVA', in: Dieter Farwick, *Ein Staat. Eine Armee. Von der NVA zur Bundeswehr* (Frankfurt am Main/Bonn, Report Verlag, 1992) 258; Dieter Farwick (red.), *Ein Staat. Eine Armee*, 304.
- 8 Claus von Rosen, 'Staatsbürger in Uniform in Baudissins Konzeption Innere Führung', in: Paul Klein en Sven Bernhard Gareis, *Handbuch Militär und Sozialwissenschaft* (Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2006) 172.
- 9 Willi Weiskirch, 'Staatsbürger in Uniform', in: Bruno Thoß (red.), *Vom Kalten Krieg zur deutschen Einheit. Analysen und Zeitzeugenberichte zur deutschen Militärgeschichte 1945 bis 1995*, (München, De Gruyter Oldenbourg, 1995) 278; Wolf Graf von Baudissin, *Soldat für den Frieden. Entwürfe für eine zeitgemäße Bundeswehr* (München, Verlag Piper, 1969) 201.
- 10 Reinhold Robbe en Dierk Spreen, 'Integration der NVA als Erfolgsmodell?', in: Uwe Hartmann en Claus von Rosen (red.), *Jahrbuch Innere Führung 2018. Innere Führung zwischen Aufbruch, Abbau und Abschaffung: Neues denken, Mitgestaltung fördern, Alternativen wagen* (Berlijn, Carola Hartmann Miles-Verlag, 2018) 125-126.
- 11 Volk en Squarr, 'Zum inneren Zustand der NVA', 250-252.
- 12 Rudolf J. Schlaffer en Marina Sandig, *Bundeswehr 1955-2015: Sicherheitspolitik und Streitkräfte in der Demokratie. Analysen, Bilder und Übersichten* (Freiburg, Rombach Verlag, 2015) 71; Detlef Bald, *Militär und Gesellschaft, 1945-1990: Die Bundeswehr der Bonner Republik* (Baden-Baden, Nomos, 1994) 8.

Oost-Duitse militairen hadden grote moeite met het concept *Innere Führung*, uitgedacht door militair-theoreticus en mede-grondlegger van de Bundeswehr Wolf Graf von Baudissin

legers een instrument van de politiek waren, verschilde de aard van deze politieke invloed aanzienlijk. Zowel het verschil in politieke als maatschappelijke integratie had grote invloed op het verschil in cultuur tussen de Bundeswehr en de NVA. Het lijkt een logische vooronderstelling dat deze verschillen ook een behoorlijke invloed hadden op de mentaliteit van militairen. Maar in het geval van de NVA tonen onderzoeken van haar eigen afdeling Politische Hauptverwaltung en de sociale achtergronden van NVA-militairen aan dat het naar buiten toe geschetste beeld van een leger van het volk dat de socialistische staat

wilde beschermen niet altijd overeenkwam met de realiteit. Een groot deel van de NVA-militairen was helemaal niet bereid om te vechten voor de staat en het vijandbeeld van de Bundeswehr was niet zo scherp als de SED dat wilde zien. De NVA was geen weerspiegeling van het volk, hoe zeer de krijgsmacht en SED ook hun best deden om dit uit te dragen, maar stond met een politiek ideologisch gedrield officierskader allereerst in dienst van de communistische partij.¹³

Integratie of overname?

Toen op 3 oktober 1990 West- en Oost-Duitsland één werden betekende dit ook het einde van de NVA. Er was geen plaats voor twee legers in één staat. In de jaren voor de hereniging was het aantal NVA-militairen al teruggelopen van de oorspronkelijke 168.000 naar 90.000 in oktober 1990. De Bundeswehr nam deze in eerste instantie bijna allemaal over. Van de NVA-officieren en -onderofficieren die werden overgenomen, verliet 60 procent na een paar maanden alweer de Bundeswehr. Maar 24.000 voormalige NVA-officieren en -onderofficieren kregen daadwerkelijk een plek in de Bundeswehr. Uiteindelijk deden in juli 2001 nog maar 7.084 voormalige NVA-militairen dienst in de Bundeswehr, daarmee 2,3 procent van de gehele krijgsmacht vertegenwoordigend.¹⁴ Het leidt tot de vraag in hoeverre er van een succesvolle integratie gesproken kan worden als in de jaren negentig maar zo'n klein deel van de Bundeswehr afkomstig was uit de voormalige NVA.

Wellicht is 'overname' daarom ook een betere kwalificatie dan 'integratie', zeker omdat voormalige NVA-militairen de uniformen van de Bundeswehr droegen en waarden als *Innere Führung*, *Staatsbürger in Uniform* en *Führen mit Auftrag* moesten internaliseren. Dit komt ook naar voren in de speech van luitenant-generaal Jörg Schönbohm, commandant van het speciaal voor de integratie opgerichte Bundeswehrkommando-Ost, de dag na de hereniging. Schönbohm hield een appel voor 600 militairen, afkomstig uit zowel Oost- als West-Duitsland, en zei: 'Ons doel is het, om ook in dit deel van

- 13 Günther Glaser, 'Spezielle Feindproblematik von Armeeingehörigen der NVA', in: Hans Ehlert en Matthias Rogg (red.), *Militär, Staat und Gesellschaft in der DDR. Forschungsfelder, Ergebnisse, Perspektiven* (Berlin, Ch. Links Verlag, 2004) 465.
- 14 Aurel Croissant en David Kühn, *Militär und zivile Politik* (Berlijn, De Gruyter Oldenbourg, 2011) 89; Dirk Sieg, *Armee der Einheit* (Bonn, Bundesministerium der Verteidigung, 2000) 15; Volker Koop, 'Ende und Erbe der NVA – ein langer Weg zur 'Armee der Einheit?', in: *Militärgeschichte* 3 (2009) 15; Nina Leonhard, 'Die Soldaten der NVA und die 'Armee der Einheit': Hintergründe, Probleme, Leistungen', in: Klaus Bremm, Hans Mack en Martin Rink (red.), *Entschieden für den Frieden: 50 Jahre Bundeswehr, 1955 bis 2005* (Freiburg, Rombag Verlag, 2005) 463; Zie ook: https://www.das-parlament.de/2015/36_37/themenausgaben/-/386336.

Duitsland de strijdkrachten zo te vormen, zoals past bij het voorbeeld van vrije mondigende staatsburgers. (...) Ik verwacht van de voormalige NVA-militairen (...) dat zij de aan hen overgedragen plichten gewetensvol vervullen. Ik verwacht, dat zij bereid zijn, de grondwet en het militaire recht van de Bondsrepubliek het fundament van hun handelen te maken. Van Bundeswehr-militairen verwacht ik ontvankelijkheid, behulpzaamheid en geduld jegens hun nieuwe kameraden. (...) Wij dienen een gezamenlijk doel, de toekomst van Duitsland'.¹⁵

Bundeswehr-model als maatstaf voor Oost-Duitse militairen

Hoewel de Bundeswehr in woord en gebaar niet als overwinnaar kwam, maakte Schönbohm wel duidelijk dat de voormalige NVA-militairen zich moesten schikken naar het Bundeswehr-model. Er zou geen compromis ontstaan waarbij Oost- en West-Duitse militairen zich evenredig zouden moeten aanpassen. Voormalige NVA-militairen – en in mindere mate Oost-Duitse dienstplichtigen – begonnen met een achterstand, wat het verwezenlijken van de innerlijke eenheid kon bemoeilijken.

Het concept Führen mit Auftrag bleek lastig voor NVA-militairen. Volgens Werner von Scheven, plaatsvervangend commandant van het Bundeswehrkommando-Ost, rust dit opdrachtgerichte leidinggeven op wederzijds vertrouwen en gedijt het concept het beste in een klimaat waar een vrije omgang met informatie vanzelfsprekend is. Zeven maanden na de hereniging concludeerde hij dat dit geen kwalificaties waren die aangeleerd waren in de NVA en dat dit gebrek aan korpsgeest en kameraadschap nog steeds zichtbaar was bij de voormalige NVA-militairen.¹⁶ Maar het gevaar kwam niet alleen van Oost-Duitse kant. Er kon bij Bundeswehr-militairen laksheid en desinteresse zijn bij het verwezenlijken van de innerlijke eenheid. Zij hoefden zich niet aan te passen, zij waren immers al dat wat Oost-Duitse militairen nog moesten bereiken.

Nieuwe mentale muren

Meerdere onderzoekers concluderen op basis van opinieonderzoek begin jaren negentig onder

Oost- en West-Duitse dienstplichtigen dat het onderscheid tussen Oost- en West-Duitsers niet zozeer meer geografisch was, maar een scheidslijn werd voor sociale verschillen, uitgedrukt in scheldwoorden als 'Ossis' en 'Wessis'. Deze verschillen werden groter naarmate de hereniging verder in het verleden lag. De fysieke muur mocht dan weg zijn, nieuwe mentale muren werden opgeworpen, zowel in de Bundeswehr als in de maatschappij.¹⁷

Kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeken tussen 1991 en 1993 tonen aan dat voormalige NVA-militairen die voor langere tijd werden overgenomen door de Bundeswehr wel bereid waren de institutionele waarden van de Bundeswehr in samenhang te brengen met hun individuele waarden, maar ze niet wilden overnemen. Omdat er een hoge aanpassingsdruk was, voortkomend uit de hoge verwachting van de Bundeswehr om institutionele waarden te internaliseren, ontwikkelden oud-NVA militairen een 'overlevingsstrategie'. Aan de werkwijze van de Bundeswehr pasten zij zich misschien wel aan, maar de waarden van de Bundeswehr, evenals de waarden van de rechtsstaat, werden niet hun persoonlijke waarden, wat wel het doel was van de integratie. Deze overlevingsstrategie vertraagde het internaliseren van de waarden van de Bundeswehr.¹⁸

Aanpassingsvermogen

Over de aanpassing aan de werkwijze zei een Oost-Duitse dienstplichtige in maart 1992: 'De officieren die van buiten komen [West-Duitse officieren] proberen krampachtig hun methoden die zij daar geleerd hebben door te drukken, zonder dat hen duidelijk wordt dat dat hier [bij

- 15 Jörg Schönbohm, *Zwei Armeen und ein Vaterland. Das Ende der Nationalen Volksarmee* (München, Siedler Verlag, 1992) 51.
- 16 Brief van 15 mei 1991 van Werner von Scheven, bevelhebber van het Korps/Territorialkommando-Ost (TKO) aan zijn officieren. Privéarchief van luitenant-kolonel G. Plätz. W. von Scheven, 'Die Bundeswehr und der Aufbau Ost', in: B. Thoß (red.), *Vom Kalten Krieg zur deutschen Einheit. Analysen und Zeitzeugenberichte der deutschen Militärgeschichte 1945 bis 1995* (München, De Gruyter Oldenbourg, 1995) 487.
- 17 Paul Klein, Ekkehard Lippert, Georg-Maria Meyer en Sabine Collmer, *Einheit auf Befehl? Wehrpflichtige und der deutsche Einigungsprozeß* (Wiesbaden, Westdeutscher Verlag, 1994) 40, 43-45, 144, 163-164.
- 18 Frithjof Knabe, *Unter der Flagge des Gegners. Wertewandel im Umbruch in den Streitkräften – Von der Nationalen Volksarmee zur Bundeswehr* (Wiesbaden, Westdeutscher Verlag, 1994) 70, 82, 186-187.

Integreren met de voormalige vijand bleek lastiger voor NVA-militairen dan gehoopt

Oost-Duitse dienstplichtigen] niet werkt'.¹⁹ Doordat de verhouding tussen Oost- en West-Duitsers in 1991 en 1992 soms 10:1 was, bestonden de eerste Bundeswehr-eenheden in de voormalige DDR grotendeels uit voormalige NVA-militairen.²⁰ Een Oost-Duitse militair zei hierover: 'Ik heb in mijn eenheid niet één Wessi en desondanks verlangen ze van ons hetzelfde als van een vergelijkbare eenheid uit het westen'. Volgens de ondervraagde West-Duitse bataljonscommandanten lukte het de meeste oud-NVA militairen niet om de omschakeling te maken: 'De meeste (...) soldaten zullen altijd in hun door de NVA ingeprente wereldbeeld blijven hangen. Alle opleiding ten spijt, het totale denken en sociale gedrag is een andere'.²¹

Een onderzoek in 1992 naar opvattingen over de politieke scholing in de Bundeswehr, met als doel het aanleren van de waarden van de Bondsrepubliek, maakte duidelijk dat West-Duitse militairen hier meer waarde aan hechtten dan hun Oost-Duitse collega's.²² Dit zou betekenen dat Oost-Duitse militairen de waarden waarop de Bundeswehr was gebaseerd, evenals de waarden van de rechtsstaat, minder belangrijk vonden dan West-Duitse militairen. Ook bij het concept Staatsbürger in Uniform, een belangrijke waarde van de Bundeswehr, drukten West-Duitse militairen in 2002 hun waardering nadrukkelijker uit dan Oost-Duitse soldaten.²³ Het aanpassen aan de werkwijze en het verinnerlijken van waarden bleek in de beginjaren zeer lastig voor Oost-Duitse militairen. Dit was met name het geval voor militairen die eerder in de NVA hadden gediend. Desondanks had een deel van de Oost-Duitsers in 2002 de voor de Bundeswehr belangrijke waarden wel degelijk overgenomen, en wellicht zelfs verinnerlijkt.

Zelfbeeld en beeld van de 'ander'

Belangrijk voor het vaststellen van de sociale identiteit van Oost- en West-Duitse militairen is hun zelfbeeld en hun beeld van de 'ander'. Hierbij wordt verondersteld dat de militairen, met het definiëren van de ander, hun eigen collectieve zelfbeeld vormgaven en daarmee ook hun sociale identiteit. Welk beeld hadden Oost- en West-Duitse militairen van elkaar? Accepteerden zij elkaar en gingen zij kameraadschappelijk met elkaar om? En welke eigenschappen dichtten zij de ander toe? Uit individuele interviews en groepsinterviews onder in Oost-Duitsland gestationeerde militairen blijkt dat het beeld van West-Duitse militairen negatief was. Oost-Duitse militairen hadden het gevoel 'overwonnen' te zijn en niet zelden werden West-Duitse officieren als 'kolonistoren' afgeschilderd. Zo werd er gesproken van 'Besser-Wessis' omdat West-Duitse militairen zich superieur en neerbuigend zouden gedragen in de omgang.²⁴ Enquêtes onder dienstplichtigen in Oost-Duitsland laten eenzelfde beeld zien. Een ander heersend beeld was dat West-Duitsers voornamelijk uit zouden zijn geweest op toelages. Dit vooroordeel werd

19 Sabine Collmer en Georg-Maria Meyer, *Früher 'zur Fahne', heute 'zum Bund'. Soziale Deutungsmuster von wehrpflichtigen Soldaten aus den neuen Bundesländern* (München, SOWI-Arbeitspapier, 1992) 8.

20 Sabine Collmer en Georg-Maria Meyer, *Kolonisierung oder Integration? Bundeswehr und deutsche Einheit. Eine Bestandsaufnahme* (Wiesbaden, Westdeutscher Verlag, 1993) 144, 146-147.

21 Collmer en Meyer, *Kolonisierung*, 70-71, 144, 146-147.

22 Klein e.a., *Einheit auf Befehl?*, 135 en 137.

23 Nina Leonhard, *Die Bundeswehr und die 'innere Einheit': Einstellungen von ost- und westdeutschen Soldaten im Vergleich* (Strausberg, Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr, 2004) 33.

24 Collmer en Meyer, *Kolonisierung*, 69 en 70.

FOTO CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY

In dienst van de partij en ideologisch gedrield helpen NVA-militairen bij het versterken van de Berlijnse Muur in november 1961; na de Wende van 1989 werden voor Oost-Duitse militairen vooral mentale muren opgeworpen

bevestigd door opinieonderzoeken, waarbij Oost-Duitse dienstplichtigen overduidelijk negatiever aankeken tegen West-Duitse militairen dan West-Duitse dienstplichtigen.²⁵

In 1992 rapporteerde Alfred Biehle, Wehrbeauftragter van de Bondsdag, dat Oost-Duitse militairen zich in de steek gelaten voelden door West-Duitse militairen.²⁶ Oost-Duitse dienstplichtigen definieerden hun West-Duitse collega's overduidelijk als de 'ander'. Door het aanwijzen van de ander en hen bepaalde eigenschappen toe te dichten, definieerden Oost-Duitsers zich anders dan West-Duitsers. West-Duitse militairen deden dit op hun beurt ook. Zo stelde een West-Duitse dienstplichtige in 1992: 'Veel Ossis zijn harstikke onzeker. Er zitten onderofficieren (...) tussen die zich door groentjes, met nog maar zes weken dienst, de les laten lezen. Ze zijn bang om tegen hen op te treden. Tijdens mijn basistraining in het Westen

lieten de [West-Duitse] onderofficieren zich door helemaal niemand gek maken. Maar wat hier aan voormalige NVA-onderofficieren rondloopt, daar raakt niemand van onder de indruk'.²⁷ Met name over voormalige NVA-militairen werd negatief geoordeeld door West-Duitse militairen, en in mindere mate door Oost-Duitse militairen. 66,2 procent van de ondervraagde West-Duitse dienstplichtigen, en een kleine meerderheid van de Oost-Duitse, had moeite met het dienen onder een officier met een NVA-verleden.²⁸ De vraag is of het definiëren van de 'ander' ook terug te zien is in het affiniteitsgevoel van militairen. In 2002 voelde maar ongeveer de helft van de Oost- en West-Duitse militairen zich verbonden

25 Klein e.a., *Einheit auf Befehl?*, 162.

26 *Unterrichtung durch den Wehrbeauftragten. Jahresbericht 1992* (Berlijn, Deutscher Bundestag, 1993) 8.

27 Collmer en Meyer, *Früher 'zur Fahne'*, 9 en 10.

28 Collmer en Meyer, *Kolonisierung*, 149.

Jongeren in gesprek met NVA-grenssoldaten in Gehrendorf/Oebisfelde in 1986; het beeld dat Oost-Duitse militairen van zichzelf en hun West-Duitse collega's hadden speelde een grote rol bij de integratie in de Bundeswehr

met het herenigde Duitsland. Een aanzienlijk deel voelde zich meer verbonden met de eigen regio of Oost- of West-Duitsland. Bij de Oost-Duitse militairen onder de 25 jaar was dit percentage zelfs 35 procent. Oost-Duitse militairen identificeerden zich sterker met Oost-Duitsland dan West-Duitse militairen met West-Duitsland.²⁹

Het beeld dat Oost- en West-Duitsers van elkaar hadden in de beginjaren was overwegend negatief. De 'ander' werd continu gedefinieerd, wat bijdroeg aan het collectieve zelfbewustzijn.

Maar zelfs in 2002, twaalf jaar na de integratie, was er onder een deel van de militairen nog steeds een sterk, op afkomst gebaseerd, collectief zelfbewustzijn. Volgens Weidenfeld en Korte speelt afkomst een belangrijke rol in sociale identiteit en een deel van de Oost- en West-Duitsers leek overduidelijk over een andere sociale identiteit te beschikken. Deze identiteitsverschillen waren het sterkst aanwezig tussen West-Duitsers en Oost-Duitse militairen met een NVA-verleden en kwamen het meest naar voren door insubordinatie of uitingen van gebrek aan respect. Maar opvallend is dat ook Oost-Duitse militairen hun collega's met een NVA-verleden anders definieerden en niet zagen

²⁹ Leonhard, *Die Bundeswehr und die 'innere Einheit'*, 20.

als één van hen. Dit zou voort kunnen komen uit het negatieve beeld dat een groot deel van Oost-Duitse bevolking tijdens en na het DDR-tijdperk had van de NVA, en met name van de officieren.

Succes van de integratie

Hoe oordeelden militairen over het succes van de integratie? Problematisch was de grote groep voormalige NVA-militairen aan het begin van de integratie. Onderofficieren hadden in de Bundeswehr meer verantwoordelijkheid en vervulden heel andere taken dan in de NVA. Onderofficieren gelden als vakmensen met autoriteit, maar tijdens interviews kwam een compleet ander beeld naar voren. Zo zei een dienstplichtige: 'Ik heb meegemaakt dat een Wessi-onderofficier een luitenant uit de NVA compleet verrot schold. Deze liet dit toe omdat hij bang was eruit gegooid te worden'. Bevelen werden zonder gevolgen genegeerd en discipline en orde waren ver te zoeken. Over het algemeen werd geconstateerd dat de vakkennis van onderofficieren uit de voormalige NVA gebrekkig was en dat het hen aan doorzettingsvermogen ontbrak. Desondanks werd hen dit niet persoonlijk aangerekend maar werd de oorzaak veel meer bij de ontoereikende Bundeswehr-opleiding gelegd.

Wat de integratie verder bemoeilijkte was de houding van leidinggevendenden met een NVA-verleden en hoe zij behandeld werden door de lagere rangen.³⁰ De leidinggevendenden waren niet zeker van hun baan, wat leidde tot frustratie en angst om op te treden.³¹ De conflictontwijkende houding van officieren uit de voormalige NVA kwam vooral in de omgang met West-Duitse militairen naar voren. De oorzaak was dat Oost-Duitse militairen het idee hadden dat een langer verblijf bij de Bundeswehr, evenals hun beroeps carrière buiten de Bundeswehr, afhing van hoeveel zij konden slikken. Het gevolg was dat hier veelvuldig misbruik van werd gemaakt.³²

Het is duidelijk dat de integratie in de ogen van de militairen geen overweldigend succes was. Er waren veel problemen met voormalige NVA-militairen en hun aanwezigheid lokte voortdurend negatieve reacties uit. Dit zou ook een

Uiteindelijk had in 2002 nog maar 2,34 procent van de Bundeswehr-militairen een verleden in de NVA

verklaring kunnen zijn voor het lage aantal NVA-militairen dat na de jaren negentig nog in de Bundeswehr diende. Naast het feit dat NVA-militairen na verloop van tijd met pensioen gingen of werden ontslagen omdat ze zich niet genoeg konden aanpassen, hielden ze het wellicht ook zelf voor gezien. Zoals een militair zei over voormalige NVA-militairen in de Bundeswehr: 'Je verleden kun je niet uitwissen. Ze zullen zich altijd moeten rechtvaardigen. Ze zullen altijd de Ossi blijven die zich rechtvaardigen moet!'.³³ Het beeld van de integratie lijkt verbeterd te zijn aan het eind van de jaren negentig, maar dit zou ingegeven kunnen zijn door het extreem lage aantal nog dienende oud-NVA militairen. Daardoor is het de vraag of de ondervraagden het succes van de integratie nog realistisch konden inschatten.

30 Collmer en Meyer, *Früher 'zur Fahne'*, 10 en 11.

31 Collmer en Meyer, *Kolonisierung*, 66.

32 Collmer en Meyer, *Früher 'zur Fahne'*, 10; Collmer en Meyer, *Kolonisierung*, 71 en 72.

33 Collmer en Meyer, *Kolonisierung*, 73.

Gelijkheid

De ongelijke betaling tussen Oost- en West-Duitse militairen had een grote impact, met name op het gedrag van voormalige NVA-militairen.³⁴ Maar de beëindiging van die betalingsongelijkheid zou het 'anders zijn' van de voormalige NVA-militair niet snel oplossen, was de gedachte onder een deel van de militairen. Het betalingsvraagstuk hield niet alleen voormalige NVA-militairen bezig, maar speelde bij alle Oost-Duitsers een rol. Het was ook iets waar in de regel niet met West-Duitse militairen over werd gesproken.³⁵ Frustraties over de ongelijke betaling werden geuit in onbegrip jegens West-Duitse militairen in Oost-Duitsland. Inkomensverschillen zorgden voor sociale verschillen en groepsvorming.

FOTO WOUTER VAN STRATEN

Admiraal Theodor Hoffmann (links), minister van Defensie van de DDR van 18 november 1989-18 maart 1990, tijdens een spreekbeurt voor een groep Nederlandse cadetten en adelborsten in Berlijn in 2007. Hoffmann rechtvaardigde hierin zijn diensttijd in de Oost-Duitse Volksmarine. Rechts van hem een functionaris van de Gesellschaft zur Rechtlichen und Humanitären Unterstützung, een organisatie die rechtsbijstand en financiële hulp bood aan voormalige NVA-militairen tegen wie na de hereniging aanklachten werden ingediend

³⁴ Collmer en Meyer, *Früher 'zur Fahne'*, 11.

³⁵ Collmer en Meyer, *Kolonisierung*, 73; Collmer en Meyer, *Früher 'zur Fahne'*, 12.

³⁶ Collmer en Meyer, *Kolonisierung*, 143.

Daarnaast was er onrust over ongelijke behandeling in het algemeen. De tussen 1991 en 1992 ondervraagde bataljonscommandanten waren van mening dat Oost-Duitse onder-officieren kwalitatief minder waren dan hun West-Duitse collega's, soms zelfs aanzienlijk minder. Een West-Duitse bataljonscommandant zei hierover: 'Het zal niet toegegeven worden (...), maar er was overduidelijk een quota voor voormalige NVA-onderofficieren, alleen maar om te laten zien dat de 'Armee der Einheit' geen lege woorden zijn... Lagere prestaties moeten op de koop toegenomen worden. Door (...) verdere training zouden deze onderofficieren naar verloop van tijd op dezelfde hoogte moeten komen als hun West-Duitse kameraden'.³⁶ Gevraagd of afkomst een rol speelde in hun beroepsgebied, antwoordde in 2002 een derde van de Oost-Duitse militairen en meer dan een vijfde van de West-Duitse militairen bevestigend. Negatief waren Oost-Duitse militairen in 2002 over gelijke rechten in de Bundeswehr. Bij militairen boven de 25 jaar vond 71 procent van de West-Duitse en 52 procent van de Oost-Duitse militairen dat er sprake was van gelijke rechten. Dit verschil is te verklaren omdat in deze groep de voormalige NVA-militairen zaten.

Conclusie

Om te integreren in de Bundeswehr moesten voormalige NVA-militairen 'van ver komen'. Ze groeiden op in een communistische maatschappij en waren deels ideologisch gevormd door een krijgsmacht die in dienst stond van de SED en elk moment ten strijde kon trekken tegen zijn ideologische vijanden. Dat deze ideologische vijanden vervolgens collega's werden was veel gevraagd, misschien zelfs te veel. Want in plaats van dat beide partijen elkaar de hand reikten en in het midden uitkwamen, waren het alleen de NVA-militairen die zich aan moesten passen aan een bestaande structuur en werkwijze die voor hun collega's uit het Westen al volkomen vanzelfsprekend was.

Er stond veel druk op de integratie van NVA-militairen in de Bundeswehr. Het was van politiek belang dat de integratie goed verliep.

NVA-militairen marcheren weg nadat zij op 26 september 1990 voor het laatst hebben deelgenomen aan de symbolische wisseling van de wacht bij de Neue Wache in Oost-Berlijn

FOTO PICTURE ALLIANCE/DPA, WOLFGANG KUMM

Falen was immers geen optie; de hereniging was een feit en er was geen weg meer terug. Beleidsbepalers, hoge militairen en de Bundeswehr voelden deze druk en wilden zo snel mogelijk resultaten kunnen presenteren. Het in 1993 geïntroduceerde narratief van de Armee der Einheit was voor de bühne. Het moest burgers geruststellen dat de integratie van NVA-militairen succesvol was verlopen en dat er voor alle Duitsers, ongeacht afkomst en verleden, plek was in de Bundeswehr. Het was een begrijpelijke boodschap, die iedereen ook graag wilde horen. Het eenheidsstreven, de uiterlijke eenheid van de Bundeswehr en een overlevingsstrategie bij oud-NVA militairen zorgden ervoor dat er aan de

oppervlakte weinig aan de hand leek. Oost- en West-Duitse militairen werkten samen zoals dat van hen verlangd werd. De realiteit is echter dat de Bundeswehr geen innerlijke eenheid was. Kwantitatief en kwalitatief onderzoek aan de hand van vier criteria toont aan dat er grote verschillen waren in sociale identiteit, gevoelens van gelijkheid, aanpassingsvermogen en verinnerlijking van waarden. Een 'Leger van de eenheid' was de Bundeswehr volgens een groot deel van de militairen niet. Iets meer dan dertig jaar na de hereniging blijkt dat integreren met de vijand toch lastiger was dan de Duitse politieke en militaire leiding het in de jaren negentig deed voorkomen. ■

Nederlandse verdediging tegen Duitse Fallschirmjäger

Afweermaatregelen tegen luchtlandingseenheden voorafgaande aan Fall Gelb

R.L. van den Akerboom MA*

Al geruime tijd bestaat de notie dat Nederland niet of nauwelijks voorbereid was op een aanval door Duitse luchtlandingseenheden in de Tweede Wereldoorlog. In een eerder onderzoek is aangetoond dat het Nederlandse opperbevel op de hoogte was van een dergelijke dreiging. Daarnaast trof Nederland diverse voorbereidingen om een dergelijke aanval af te slaan. Vliegvelden en strategische objecten kregen verdedigingswerken, speciale troepen werden op vliegvelden gestationeerd, en vliegvelden buiten de Vesting Holland werden versperd. Ook de oprichting van het Commando Luchtverdediging in november 1938 en het aanschaffen van luchtafweergeschut volgens het urgentieprogramma passen in dit beeld. Het Nederlandse opperbevel was er echter van overtuigd dat een aanval uit de lucht kleinschalig zou zijn. Uiteindelijk vond die operatie plaats op een schaal die Nederland niet voor mogelijk achtte. De verdedigingen die waren aangelegd bleken hierdoor niet toereikend.

In mei 1940, tijdens operatie Fall Gelb, maakte de Duitse Wehrmacht gebruik van luchtlandingseenheden in een poging diverse vliegvelden en bruggen binnen de Vesting Holland te bezetten. Na de capitulatie verscheen in *Mavors* (maandblad voor officieren, reserveofficieren, kornetten en vaandrags) een artikel van kapitein J.D. van der Waall. Hij insinueerde dat Nederland niet voorbereid was op een dergelijke aanval.¹ Uit eerder onderzoek blijkt dat er in de

periode voorafgaande aan de aanval in de militaire vakbladen, waaronder de *Militaire Spectator*, geschreven werd over het fenomeen luchtlandingseenheden.²

Zowel de militaire vakbladen als het opperbevel onderkenden een dergelijke dreiging. Toch blijft de gedachte dat Nederland onvoorbereid was tegen een Duitse aanval hardnekkig. Deze denktrant is gedeeltelijk te verklaren. Enkele uren voor de capitulatie werd het bevel gegeven de archieven van het Algemeen Hoofdkwartier (AHK) te vernietigen op de Haagse vuilverbranding. Hoewel bepaalde delen dit lot bespaard bleven ontbreken er vele cruciale stukken. Na de capitulatie werd daarom, onder andere door de *Militaire Spectator*, begonnen met het verzamelen van getuigenverklaringen en gevechtsverslagen. Het geheugen, de emotie en andere gevoelens, en in sommige gevallen de angst voor strafrechtelijke gevolgen, hebben invloed gehad op

* Ronald van den Akerboom MA is afgestudeerd aan de Universiteit van Amsterdam als militair historicus. Op dit moment werkt hij als projectmanager bij het JIVC. Dit artikel is een onderdeel uit de afstudeerscriptie 'Dreiging vanuit de lucht, Nederlandse militaire theorieën over de inzet en afweer van luchtlandingseenheden voorafgaande aan Fall Gelb.' Deze scriptie toont aan dat het Nederlandse leger wel degelijk was voorbereid op een aanval van Duitse luchtlandingseenheden.

1 J.D. van der Waall, 'Afweermaatregelen tegen luchtstroepen', in: *Mavors* 34 (1940) 595-596.

2 R.L. van den Akerboom, 'Nederlandse theorieën over luchtlandingseenheden voor WO2. Het debat in aanloop naar Fall Gelb', in: *Militaire Spectator* 188 (2019) (6) 284-295.

de beschrijving van bepaalde gebeurtenissen door de betrokkenen. Veel van de standaardwerken die na de oorlog gepubliceerd werden, zoals *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* van dr. Loe de Jong, zijn op deze bronnen gebaseerd. Daarnaast wilden auteurs zoals E.H Brongers de Nederlandse bevolking wijzen op het heldhaftige optreden van het kleine Nederlandse leger tegenover de zwaarbewapende en machtige Duitse Wehrmacht. Dit heeft uiteraard invloed gehad op de manier waarop gebeurtenissen verwoord werden.³ Hierdoor blijft de mythe dat het Nederlandse leger totaal onvoorbereid was in stand.

Een onderzoek naar de vraag in hoeverre het Nederlandse leger gereed was voor een aanval door Duitsland is dan ook niet nieuw. Tobias van Gent kwam in zijn boek *Het falen van de Nederlandse gewapende neutraliteit, september 1939 – mei 1940* tot de conclusie dat de Duitse dreiging, in tegenstelling tot wat aangenomen werd, wel degelijk serieus genomen werd. Als reactie op de invasiealarmen zijn er verschil-

lende militaire en politieke maatregelen genomen. Het veldleger werd meerdere malen in verhoogde staat van paraatheid gebracht. Op het gevaar van Fallschirmjäger gaat hij niet specifiek in.⁴ Henk Amersfoort en Piet Kamphuis concludeerden in *Mei 1940, de strijd op Nederlands grondgebied* in het hoofdstuk over Fallschirmjäger: ‘de verrassende luchtlandingen op 10 mei (...) hadden het zuidfront van de vesting Holland ten val gebracht’.⁵ Een diepgaande analyse naar de vraag of het Nederlandse opperbevel een aanval door luchtlandingseenheden reëel achtte wordt in beide standaardwerken niet ondernomen. Dit artikel wil daarom aantonen dat het Nederlandse leger wel degelijk voorbereid was op een aanval met Duitse luchtlandingseenheden.

3 Herman Amersfoort en Piet Kamphuis, *Mei 1940, de strijd op Nederlands grondgebied* (Den Haag, Uitgeverij Boom, 2012) 13-34; Tobias van Gent, *Het falen van de Nederlandse gewapende neutraliteit, september 1939-mei 1940* (Amsterdam, De Bataafsche Leeuw, 2009) 9.

4 Van Gent, *Het falen van de Nederlandse gewapende neutraliteit*, 397.

5 Amersfoort en Kamphuis, *Mei 1940*, 379.

Militairen van het 1e Regiment Wielrijders met een mitrailleur op luchtdoelaffuit. De Wielrijders maakten deel uit van de mobiele reserve die de strijd moest aangaan met luchtlandingstroepen

FOTO BEELDBANK NIMH

Fallschirmjäger in Oslo, Noorwegen. De Duitse operatie in Scandinavië met luchtlandingseenheden vormde een waarschuwing voor Nederland

FOTO BUNDESARCHIV

Vorbereidingen van de Nederlandse verdedigingsmaatregelen

In september 1938, tijdens de crisis in het Sudetenland en de daaropvolgende annexatie van Tsjecho-Slowakije door nazi-Duitsland, liepen de internationale spanningen hoog op. Als gevolg hiervan gaf luitenant-generaal Izaak H. Reijnders, chef van de generale staf, bevel vliegvelden te bewaken tegen eventuele aanvallen van parachutisten. Hij wees nadrukkelijk op het gevaar van een strategische overval vanuit de lucht waarbij de vijand met behulp van militaire en burgervliegtuigen parachutisten en andere troepen zou laten landen bij de Nederlandse vliegvelden. Niet alleen generaal Reijnders waarschuwde voor dit gevaar. Een jaar eerder

wees de toenmalige kolonel P.W. Best, de latere bevelhebber van het Commando Luchtverdediging, op de mogelijkheid van een strategische overval tegen Nederland. Best noemde de Nederlandse vliegvelden de ingangspoorten tot de Vesting Holland. In mei 1939 was het majoor Bert Sas, militair attaché in Berlijn, die de Nederlandse generale staf waarschuwde voor het gevaar van de Fallschirmjäger. Sas woonde op 20 april 1939 een parade in Berlijn bij. In deze parade liepen, zo rapporteerde Sas, ruim tweeduizend Fallschirmjäger mee en er vlogen honderden vliegtuigen over. 'We vangen hen op met hooivorken!', was de reactie die hij van Den Haag kreeg op zijn rapport.⁶

Ondanks deze reactie was het Nederlandse opperbevel al sinds het interbellum bezig het land te beschermen tegen een strategische overval. Zo werden rondom bruggen en andere objecten van strategisch belang statische verdedigingen aangelegd. Sinds 1938 werden er op de vliegvelden in Nederland bewakings-troepen gestationeerd. Vanaf 1939 werden er

⁶ Van Gent, *Het falen van de Nederlandse gewapende neutraliteit*; F.J. Molenaar, *De geschiedenis van de Koninklijke Luchtmacht, hoofddeel 1, deel 2, De luchtverdediging in de meidagen 1940* (Den Haag, Staatsuitgeverij, 1970) 1; F.S.A. Beekman, *10 mei 1940, De schorpioen slaat toe, de eerste luchtlandingsoperatie in de geschiedenis* (Breda, Brabantia Nostra, 1991) 8; G. J. Sas jr, 'Het begon in mei 1940', *De spiegel* (17 oktober 1953) 22.

voorbereidingen getroffen vliegvelden te vernietigen in geval van een vijandelijke aanval. De meeste van de in dit artikel behandelde maatregelen kwamen echter pas in de laatste maanden voor de Duitse inval tot stand.⁷

Op 9 april 1940 begon Unternehmen Weserübung, de Duitse invasie van Denemarken en Noorwegen. Diverse vliegvelden in deze landen moesten hierbij worden ingenomen. Voor deze taak werden de Fallschirmjäger gebruikt. De Noorse vliegvelden, Sola bij Stavanger en Fornebu bij Oslo, werden ingenomen door middel van een coup de main waarna de vliegvelden beschikbaar waren voor het aanvoeren van versterkingen in de vorm van luchtinfanterie.⁸

Op het moment van de aanval op Fornebu was daar een vliegtuig van de KLM aanwezig. De piloten hebben de effectiviteit van luchtlandingstroepen die een verticale omvatting op een vliegveld uitvoerden met eigen ogen kunnen aanschouwen. Na de geslaagde aanval gaf de Duitse commandant het KLM-toestel toestemming de reis naar Nederland voort te zetten. De piloot, Evert van Dijk, heeft bij aankomst in Nederland het Algemeen Hoofdkwartier op de hoogte gesteld van zijn waarneming. Het AHK heeft door deze waarneming waardevolle informatie over het gevaar van luchtlandingen ontvangen.⁹

Door de informatie over deze luchtlandingen en door de oplopende internationale spanningen begreep het AHK dat Nederland bij een Europese oorlog betrokken kon raken. De mogelijkheid dat luchtlandingseenheden hierbij tegen de Nederlandse verdedigingen zouden worden ingezet werd, vooral na de uitvoering van Unternehmen Weserübung, steeds reëler. Op het laatste moment begon het AHK van de Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht (OLZ) met het aanleggen van verdedigingswerken die de Vesting Holland moesten behoeden voor een strategische omvatting.¹⁰

De verdediging van Nederland was erop gericht de vijand zo lang mogelijk tegen te kunnen houden en tegelijkertijd de onafhankelijkheid van het land te kunnen waarborgen. Voor dit

doel was de Vesting Holland ontworpen. De Vesting Holland omvatte de grote steden Rotterdam, Den Haag, Amsterdam en Utrecht. Het noordfront van de vesting bestond uit de stelling Kornwerderzand op de Afsluitdijk en de stelling van Amsterdam. Langs het oostfront liep de Grebbelinie. De Biesbosch en het Hollands Diep vormden het zuidfront, de Noordzee vormde de bescherming van het westfront. Het economische en politieke hart van het land werd hierdoor beschermd door verschillende stellingen, inundaties en natuurlijke barrières. Deze verdedigingen werden in periode voor mei 1940 verbeterd en aangevuld.¹¹

Luchtverdediging

Op 1 november 1938 besloot het ministerie van Defensie tot de samenvoeging van de Luchtvaartbrigade, de Brigade Luchtdoelartillerie, het Derde Regiment Genietroepen en het Vrijwillig Landstormkorps Luchtwachtdienst tot het Commando Luchtverdediging. Hierdoor werden jachtvliegtuigen, luchtdoelartillerie, de luchtmeldingsposten van de Luchtwachtdienst en de zoeklichten van de genie onder een gezamenlijk commando geplaatst. Onder het bevel van de inmiddels generaal-majoor Best zou het Commando Luchtverdediging snel en effectief tegen dreigingen uit de lucht kunnen optreden. Hoewel deze verdediging zich voornamelijk richtte tegen vijandelijke bommenwerpers, zou het Commando Luchtverdediging ook kunnen optreden tegen transportvliegtuigen met luchtlandingseenheden.¹²

7 Amersfoort en Kamphuis, *Mei 1940*, 102; NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, toegang 2.13.16, inv.nr. 1095, *Brieven en circulaires betreffende de strategische beveiliging van vliegvelden*, stuk 2201G bewaking van vliegvelden.

8 M. Hickey, *Out of the sky. A history of airborne warfare* (New York, Scribner, 1979) 43-45.

9 R. de Bruin et al, *Illusies en incidenten, De militaire luchtvaart en de neutraliteitshandhaving tot 10 mei 1940* (Den Haag, De Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten, 1988) 340-341.

10 De Bruin et al, *Illusies en incidenten*, 340-341; Van Gent, *Het falen van de Nederlandse gewapende neutraliteit* 248-253.

11 Hickey, *Out of the sky*, 46-48.

12 D. Starink, *De jonge jaren van de luchtmacht. Het luchtwapen in het Nederlandse leger 1913-1939* (Amsterdam, Uitgeverij Boom, 2013) 236-240; NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, toegang 2.13.16, inventarisnummer 1083, *Verzameling van stukken betreffende de reorganisatie van de Legerorganisatie*, stuk 1591 G XXV oprichting commando luchtverdediging.

Het urgentieprogramma van 1937¹³ had geconcludeerd dat het Nederlandse leger onvoldoende aantallen modern luchtafweergeschut had. Er moesten daarom 146 middelzware en 174 zware luchtafweerkanonnen worden aangeschaft. Nederland had in 1937 slechts 24 zware luchtafweerkanonnen. Het urgentieprogramma van 1939 verhoogde deze aantallen naar 210 middelzware en 321 zware stukken luchtafweergeschut. Aanvullend werd besloten 730 stukken licht geschut aan te schaffen. Dit besluit geeft aan dat de Nederlandse regering het belang van een sterke luchtverdediging inzag.¹⁴

Omdat lichte snelvuurkanonnen met een kaliber van twee centimeter relatief goedkoop waren en daarom en masse konden worden ingezet, werd een bestelling geplaatst bij het Zwitserse Oerlikon. Deze kanonnen werden gezien als het wapen voor de bestrijding van vliegtuigen op de korte afstand. Hierdoor waren ze geschikt voor de verdediging van vliegvelden waar vijandelijke vliegtuigen laag en langzaam zouden vliegen. Echter, door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog besloot Zwitserland de leveranties op te schorten. Italië was bereid binnen een jaar tweehonderd kanonnen van Scotti te kunnen leveren. Deze belofte kwam het land niet na. Voor het middelzware luchtafweerkanon met een kaliber van vier centimeter plaatste Nederland een order bij het Zweedse Bofors. Bofors kon echter door de enorme drukte geen orders aannemen. Pogingen om via Polen en Hongarije de nodige kanonnen in te kopen mislukten eveneens. Voor vliegtuigen die boven de middelbare vlieghoogte vlogen was lucht-

doelartillerie nodig met een kaliber groter dan vier centimeter. Het Engelse Vickers zou diverse stukken leveren met een kaliber van 7,5 centimeter. Dit geschut had een plafond van 8.000 meter en de granaten van dit stuk waren voorzien van een tijdbuis waardoor ze op een vooraf ingestelde hoogte ontploften en de granaatscherven het vijandelijke vliegtuig zouden raken. Na de levering van zestien stuks werd besloten om bepaalde delen, zoals de vuurleiding, voortaan in Nederland te maken. Door ziekte van de instructeur en productiefouten liep dit op niets uit. Er werd nog geprobeerd om twintig batterijen, elk bestaande uit vier Skoda 7,5 centimeter vuurmonden, te bestellen in Tsjecho-Slowakije. Nadat drie batterijen geleverd waren, verbood de Duitse regering, die het land bezet had, de verdere uitvoer van deze stukken.¹⁵

Naast de moderne stukken bezat Nederland een aantal verouderde batterijen. Sommige van deze bevatten stukken die in 1917 waren aangepast voor het vuren op luchtdoelen. In 1933 werden deze mobiel gemaakt door ze te plaatsen op aanhangwagens en in 1935 kregen ze Vickersvuurleidingtoestellen uit 1920. Elke batterij had aanvullend twee Spandau M.25 mitrailleurs. Tijdens de Duitse terugtocht in 1918 waren deze in Limburg achtergelaten. De uit 1917 afkomstige mitrailleurs waren niet alleen verouderd maar in veel gevallen ook versleten.¹⁶

Pogingen om modern luchtdoelgeschut te bemachtigen hadden gefaald, waardoor Nederland bij lange na niet de aantallen had zoals genoemd in het urgentieprogramma. Er waren slechts 205 lichte stukken (28 procent van het urgentieprogramma 1939), vijftig middelzware stukken (24 procent) en 84 zware stukken (31 procent) geleverd. Aanvullend had het Commando Luchtverdediging 39 verouderde luchtdoelkanonnen en 462 zware machinegeweren.¹⁷

De luchtdoelbestrijding kreeg als voorbereiding op een eventueel conflict een machtiging tot vuuropening. De commandant van de Vesting Holland, luitenant-generaal J. van Andel, gaf hiervoor een aantal instructies af. Hij bepaalde dat er onder sommige omstandigheden een

13 Bewapeningsfonds van 53,4 miljoen gulden, waarvan 31 miljoen voor de landmacht, ingevoerd om te verzekeren dat het Nederlandse leger in geval van een moderne oorlog kon opereren. Zie: Van Gent, *Het falen van de Nederlandse gewapende neutraliteit*, 35-37.

14 Van Gent, *Het falen van de Nederlandse gewapende neutraliteit* 36-37.

15 Molenaar, *De luchtverdediging in de meidagen 1940*, 70-80; L. De Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog 1939-1945, deel 1 Voorspel* (Den Haag 1969) 604.

16 F.J. Molenaar, *De luchtverdediging in de meidagen 1940* (Den Haag, Martinus Nijhoff, 1970) 75-80.

17 Van Gent, *Het falen van de Nederlandse gewapende neutraliteit*, 248-253; W. Klinkert, R.U.M.M. Otten en J.F. Plasman, *75 jaar luchtdoelartillerie 1917-1992* (Den Haag, 1992) 58-62.

beperking van al het niet-militaire vliegverkeer zou plaatsvinden. Overdag mocht vliegverkeer alleen boven twee corridors plaatsvinden. De eerste corridor liep van de Duitse grens naar de Noordzee over de lijn Eelde, Urk, Schiphol, en de tweede van de Belgische grens bij Hulst tot aan de Noordzee bij Oostvoorne. 's Nachts mocht op alle vliegtuigen buiten deze corridors die niet behoorden aan de Nederlandse landmacht of marine dan wel geëscorteerd werden door Nederlandse jachtvliegtuigen het vuur geopend worden, zolang deze niet in een noodsituatie verkeerden of niet volgens artikel achttien van de Geneefse Conventie geheel wit geschilderd waren met een duidelijk rood kruis. Overdag gold dat op burgervliegtuigen, mits ze lager dan 500 meter vlogen, niet geschoten mocht worden. Echter, op alle niet-Nederlandse militaire vliegtuigen of vliegtuigen met vijandelijke bedoelingen zoals schieten, het afwerpen van bommen of het uitzetten van parachutisten moest het vuur direct geopend worden 'door alle vuurorganen welke voor de bestrijding van luchtdoelen zijn opgesteld'.¹⁸

Statische verdedigingen

In april 1940, na de Duitse luchtlandingen in Oslo, ontstond de notie bij minister van Defensie Dijkhoorn dat de Duitsers eenzelfde landing konden uitvoeren binnen de Vesting Holland, waarbij geprobeerd werd met transportvliegtuigen op snelwegen te landen. Hoewel de nieuwe Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht (OLZ), generaal H.G Winkelman, niet met zekerheid kon zeggen of dit wel of niet mogelijk was stelde het AHK auto's en andere versperringen beschikbaar om de snelwegen te kunnen blokkeren. Toen op 7 mei berichten binnenkwamen dat de Duitse Junkers Ju-52-transportvliegtuigen oefenden met het landen op snelwegen werd besloten de Nederlandse

18 NL-HaNA, Hoofdkwartier Vesting Holland, toegang 3.09.20, inventarisnummer 88, *Zeer geheim archief 1935-1940*, stuk 91 beperking luchtverkeer; NL-HaNA, Hoofdkwartier Vesting Holland, toegang 3.09.20, inv.nr. 86, *Bevelenarchief*, stuk 10/2-2 bevel voor luchtdoelbestrijding; NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, toegang 2.13.16, inv.nr. 1095, *Brieven en circulaires betreffende de strategische beveiliging van vliegvelden*, stuk 2201G bewaking van vliegvelden.

Een batterij luchtdoelartillerie met Vickers 7,5 cm vuurmonden

FOTO BEELDBANK NIMH

snelwegen binnen de Vesting Holland, Den Haag-Rotterdam, Den Haag-Utrecht, Den Haag-Haarlemmermeer en de Afsluitdijk te versperren. Door afwisselend iedere zestig meter links of rechts een versperring op de snelweg te plaatsen was het voor het wegverkeer nog mogelijk te passeren, maar werd het voor vliegtuigen onmogelijk te landen. Op delen van de weg die niet versperd konden worden, werden mitrailleurs opgesteld die deze weggedeelten onder vuur konden nemen. Dit was bijvoorbeeld het geval op de weg Amsterdam-Den Haag bij vliegveld Schiphol. Dit werd overigens uitgevoerd door de bewakingstroepen van het vliegveld zelf.¹⁹

Het plaatsen van de versperringen op de snelwegen binnen de Vesting Holland werd door de Duitse inlichtingendienst waargenomen en gerapporteerd aan de 22 Luftlande-Division van

Generalleutnant Hans Graf von Sponeck. De vrachtwagens op de snelweg tussen Den Haag en Rotterdam en op de snelwegen naar Utrecht en Amsterdam stonden op korte afstand van elkaar en zouden zijn bewapend met mitrailleurs. Gelande troepen moesten deze obstakels zo snel mogelijk vrij maken, zodat de transportvliegtuigen de snelwegen konden gebruiken in geval van een noodlanding.²⁰

Om de afweer tegen een strategische overval zo groot mogelijk te maken werden vanaf 1936 belangrijke objecten zoals bruggen over de grote rivieren en kanalen voorzien van springladingen of kazematten die bemand werden door politietroepen. Opmerkelijk is dat de strategische waarde van de Moerdijkbruggen en het risico dat ze liepen bij een luchtlandingsaanval door het AHK werd erkend. De commandant van de Vesting Holland, generaal Van Andel, antwoordde in een brief aan generaal Best dat er in zo'n geval zou worden opgetreden door de weggedeelten nabij Moerdijk met vuur van zware mitrailleurs te bestrijken. Er werd speciaal voor dit doel een compagnie met zware mitrailleurs en auto's gereedgehouden om direct te worden ingezet.²¹

19 De Bruin et al, *Illusies en incidenten*, 342-343; Amersfoort en Kamphuis, *Mei 1940*, 102.

20 Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), Den Haag, Von Sponeck, toegang 505, inv.nr. 10, *Erganzung des Feindnachrichtenblattes*.

21 Van Gent, *Het falen van de Nederlandse gewapende neutraliteit*, 37; De Bruin et al, *Illusies en incidenten*, 342-343.

Enkele gelande Duitse Junkers Ju-52-vliegtuigen op de A13 tussen Den Haag en Rotterdam, vermoedelijk nabij vliegveld Ypenburg

FOTO BEELDBANK NIMH

De eerder besproken luchtafweerkanonnen werden ook gebruikt ter verdediging van belangrijke objecten. De 19e Batterij Lucht-doelartillerie en het 82e en 83e Peloton Lucht-doelmitrailleurs werden gestationeerd in het bruggenhoofd Moerdijk. Ook de brug over de Merwede bij Dordrecht moest volgens generaal Van Andel permanent bewaakt worden tegen mogelijke aanslagen van kwaadwillende elementen. Niet alleen doelde hij hier op een aanval van de zogenaamde vijfde colonne, maar ook door parachutisten. De verdediging bij deze bruggen bleek tijdens de Duitse aanval niet toereikend: zes uur na de eerste landing van de Fallschirmjäger was de Nederlandse verdediging in het bruggenhoofd Moerdijk in grote mate opgerold. Ook de bruggen bij Dordrecht vielen na hevige gevechten vrij snel in Duitse handen.²²

Bij de vliegvelden binnen de Vesting Holland waren Vickers-mitrailleurs opgesteld. Deze werden geplaatst bij speciale bewakingstroepen waarover verder in dit artikel nog wordt uitgeweid. Hoewel de permanente verdediging van belangrijke strategische punten werd ingevoerd was er een grotere rol weggelegd voor de mobiele reserves.²³

Grondtroepen

Mobiele reserves werden gezien als een effectieve oplossing tegen parachutisten. Vanwege hun mobiliteit konden deze troepen snel ter plaatse zijn. Omdat deze troepen geen lucht-doelbestrijdingsmiddelen hadden – dit zou de operationele snelheid immers vertragen – konden ze geen vliegtuigen uitschakelen en daardoor de landing zelf niet voorkomen. Wel konden ze de landing verstoren of de reeds gelande parachutisten binden totdat versterkingen arriveerden om ze uit te schakelen. Voor dit doel beschikte het Nederlandse leger over de Lichte Divisie, die bestond uit twee regimenten Huzaren Motorrijders en twee regimenten Wielrijders. Hoewel deze troepen in wezen fungeerden als de strategische reserve waren ze sinds 23 april 1940 ter beschikking gesteld aan de Commandant Vesting Holland, mede om te

Mobiele reserves werden gezien als een effectieve oplossing tegen parachutisten

worden ingezet ter bestrijding van parachutisten. Aanvullend had hij de beschikking over de 5e, 6e en 7e Compagnie Politietroepen. Depotcommandanten van de infanterie kregen de mededeling gewapende bijstand te verlenen aan commandanten van naburige vliegvelden als dat nodig was.²⁴

Ook de mogelijkheid dat watervliegtuigen op de grote plassen konden landen, werd in het achterhoofd gehouden. Omdat er geen troepen waren om bij alle waterplassen bewakings-eenheden te plaatsen, werd besloten dat de mobiele reserves in kleine groepen zouden optreden wanneer een dergelijke landing zou worden uitgevoerd.²⁵

De Militaire Luchtvaartdienst beschikte organiek niet over eigen troepen die belast waren met de verdediging van vliegvelden. Personeel dat normaal gesproken administratieve of technische taken vervulde, moest worden ingezet om wachtdiensten uit te voeren. Het is logisch dat

22 Amersfoort en Kamphuis, *Mei 1940*, 337-340 en 342-343; NL-HaNA, Hoofdkwartier Vesting Holland, toegang 3.09.20, inv.nr. 79 *Geheim archief 1939-1940*, stuk 450 bewaking brug te Dordrecht.

23 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, toegang 2.13.16, inv.nr. 1121, stuk 2128 G brief betreffende de indeling van 7 sectiën Vickers-mitrailleurs op de vliegparken.

24 De Bruin et al, *Illusies en incidenten*, 99-100 en 342-343; L.J.P. Knoops, *De militaire wielrijders, het ontstaan en verdwijnen van twee roemruchte regimenten* (Heeswijk, Stichting Militaire Wielrijders, 1955) 28-32.

25 De Bruin et al, *Illusies en incidenten*, 99-100 en 342-343.

dit de dagelijkse taken verstoorde. Als oplossing onttrok de OLZ infanterietroepen en secties zware mitrailleurs aan het veldleger. Zo moest de Commandant Oostfront Vesting Holland een bataljon infanterie van Utrecht naar Schiphol sturen ter verdediging van het vliegveld. Omdat ook dit niet ideaal was, werd tijdens de mobilisatie besloten zeven compagnieën bewakingstroepen te vormen en deze onder bevel van de Commandant Luchtvaartdienst te stellen. Deze compagnieën werden gelegerd op de zeven grote vliegvelden binnen de Vesting Holland. Na het Aprilalarm werd dit aangevuld door een infanteriebataljon op de vliegvelden Schiphol, Waalhaven, Ypenburg en Valkenburg. Behalve Valkenburg werden deze vliegvelden nog versterkt door een peloton pantserwagens. Schiphol, Haamstede en Bergen kregen een aanvullende batterij 4 centimeter luchtafweergeschut en Waalhaven en Ypenburg beide een batterij 7,5 centimeter.²⁶

In sommige gevallen werden bewakingstroepen ingezet als aanvullende verdediging voor versperde vliegvelden binnen de Vesting Holland. De hulpvliegvelden Buiksloot ten noorden van het IJ in Amsterdam en Boschplan in het Amsterdamse Bos waren beide al tijdelijk versperd. Op bevel van de Commandant Vesting Holland kregen deze tijdelijk versperde vliegvelden permanente bewaking. Vliegveld Valkenburg moest op bevel van de Commandant Eerste Divisie bewaakt worden. Hoewel dit vliegveld nog niet operationeel was, bestond de mogelijkheid dat vijandelijke troepen het zouden gebruiken om op te landen. 'Vreemde vliegtuigen welke met kennelijke vijandelijke bedoelingen op het terrein willen landen moeten onmiddellijk krachtig onder vuur worden genomen.' Wanneer het vliegtuigen toch lukte om op het veld te landen moest de bemanning

geïnterneerd worden of moesten de bewakingstroepen overgaan tot de aanval om te voorkomen dat het vliegveld in vijandelijke handen viel. Bij een landing met parachutisten moest op dezelfde manier gehandeld worden. De bewaking moest dag en nacht paraat staan en zou ingaan per 15 april 1940. Ook hier blijkt een angst voor de vijfde colonne. Werklui moesten in het bezit zijn van een speciale identificatiepas en vreemde personen mochten niet worden toegelaten.²⁷

Het AHK verwachtte dat een vijandelijke luchtlandingsoperatie vlak voor zonsopgang zou plaatsvinden. De bewakingseenheden op alle vliegvelden moesten daarom tussen 3:15 tot 8:00 in de hoogste graad van strijdvaardigheid zijn. Van 8:00 tot 20:20 moesten alle automatische wapens in stelling zijn en bezet blijven. Manschappen moesten volledig gekleed rusten om, in geval van alarm, zo snel mogelijk de stellingen te kunnen bemannen.²⁸

Vernietigen en versperren van vliegvelden

Vliegvelden werden als belangrijk doelwit gezien bij een luchtlandingsoperatie. Via de vliegvelden konden Junkers Ju-52-transportvliegtuigen versterkingen aanvoeren. Ook konden jachtvliegtuigen en bommenwerpers vanaf deze velden opereren. Omdat het niet mogelijk was alle Nederlandse vliegvelden te beschermen, werd besloten alleen de vliegvelden binnen de Vesting Holland te verdedigen. Na het Aprilalarm werden daarom diverse afdelingen jachtvliegtuigen verplaatst naar vliegvelden binnen de Vesting Holland.²⁹

Vliegparkcommandanten buiten de Vesting Holland kregen in september 1939 het bevel voorbereidingen te treffen ter vernietiging van het vliegveld. Wanneer het veld in vijandelijke handen dreigde te vallen, waren ze gemachtigd het gehele veld en de daarbij behorende gebouwen en voorzieningen te vernietigen. Als voorzorgsmaatregel werden er tijdelijke obstakels opgeslagen. Deze obstakels, zoals autowrakken, boerenkarren en rioolbuizen,

26 Ibidem, 97-101 en 338; Molenaar, *De luchtverdediging in de meidagen 1940*, 96-110; NL-HaNA, Hoofdkwartier Vesting Holland, toegang 3.09.20, inv.nr. 79 *Geheim archief 1939-1940*, stuk 790 bewakingsmaatregelen vliegvelden.

27 NL-HaNA, Hoofdkwartier Vesting Holland, toegang 3.09.20, inv.nr. 88 *Zeer geheim archief 1935-1940*, stuk 123 bewaking vliegveld Valkenburg; NL-HaNA, Hoofdkwartier Vesting Holland, toegang 3.09.20, inv.nr. 86 *Bevelen archief 1939-1940*, stuk 1/5-3 bewaking vliegvelden.

28 De Bruin et al, *Illusies en incidenten*, 343-344.

29 Ibidem, 344.

Vliegveld Ypenburg met zwaar beschadigd stationsgebouw kort na de Duitse inval in mei 1940

FOTO BEELDBANK NIMH

waren snel te plaatsen en te verwijderen wanneer er een eigen vliegtuig zou moeten landen, maar zorgden ervoor dat het landen van vijandelijke vliegtuigen onmogelijk was. Sommige velden, zoals Schiphol, werden gedeeltelijk versperd zodat het gebied waarop geland kon worden aanzienlijk werd verkleind. Het geheel vernietigen van het vliegveld vond plaats door middel van een tractor met motorploeg die de landingsbaan omploegde. Na het omploegen van de baan moesten er aanvullend versperringen geplaatst worden. Herkenningssystemen, radiobakens en inrichtingen voor nachtinstallaties moesten vernietigd worden. Gebouwen moesten worden opgeblazen of in brand gestoken. Op 20 september 1939 rapporteerde de Commandant Veldleger, luitenant-generaal J.J.G Baron

Van Voorst tot Voorst, dat de nodige voorbereidingen waren genomen om diverse vliegvelden te vernietigen. Op 19 december reageerde generaal Best op deze brief. Hij was van mening dat er niet op alle vliegvelden genoeg middelen beschikbaar waren. Hoewel bijna elk vliegveld een ploeg had, was dit in geval van vorst onvoldoende. Bevroren grond kon niet snel genoeg worden omgeploegd, daarom moesten ook genoeg autowrakken en rioolpijpen beschikbaar zijn om de velden te versperren. De benodigde tijd om vliegvelden te versperren of te vernietigen moest daarnaast verkort worden.³⁰

30 Ibidem, 102; NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, toegang 2.13.16, inv.nr. 855, Verzameling stukken betreffende de luchtstrijdkrachten van het veldleger, stuk 3882 luchtstrijdkrachten van het veldleger.

Een andere optie was het maskeren of camoufleren van vliegvelden. De mogelijkheid hiertoe en het aanleggen van schijnvliegvelden werd onderzocht door de inspecteur der militaire luchtvaart, kolonel-vlieger F.A. van Heyst. Deze maatregelen moesten vijandelijke vliegers in verwarring brengen. Schijnvliegvelden werden zodanig ingericht dat de vliegers te laat zou zien dat het vliegveld niet geschikt was voor een landing en daardoor met zijn vliegtuig zou crashen. Maskering zou onder andere plaatsvinden door het aanleggen van schijnsloten. Het veld leek hierdoor te klein om te landen met een vliegtuig. Schijnsloten zijn aangebracht op de vliegvelden Bergen, Texel, De Kooy, Ypenburg en Waalhaven. Vliegvelden moesten 's nachts volledig verduisterd zijn zodat het lastig was voor vijandelijke vliegers de velden te vinden.³¹

Op 20 april 1940 ontvingen diverse commandanten, waaronder de commandant van de Vesting Holland, een telex met daarin het bevel dat de Commandant Veldleger alle vliegvelden buiten de Vesting Holland moest voorzien van tijdelijke versperringen, met uitzondering van vliegvelden Soesterberg, Gilze-Rijen en Twente. Vliegveld Twente moest blijvend onklaar gemaakt worden. De vliegvelden binnen de vesting werden versterkt door een peloton pantserwagens of een bataljon infanterie. Ook enkele vliegvelden binnen de Vesting Holland, zoals de hulpvliegvelden Buiksloot en Boschplan, werden versperd en moesten daarnaast permanent bewaakt worden.³²

Toch bleef een aantal vliegvelden buiten de vesting gewoon opereren. Vliegveld Soesterberg werd pas op 7 mei, na de waarschuwing van Sas dat de aanval op 8 mei zou plaatsvinden, ontruimd. De jachtgroepen die op dit vliegveld gelegerd waren moesten naar Den Haag vliegen. Voor het ondersteunend personeel werd een goederentrein en een colonne vrachtwagens beschikbaar gesteld.³³

Op 8 mei kreeg de Territoriale Bevelhebber Friesland bevel het vliegveld Eelde in Groningen vrij te maken van de eerder geplaatste versperringen. Vliegtuigen van Lufthansa zouden voortaan niet meer naar Schiphol vliegen maar op vliegveld Eelde landen. De angst bestond dat deze vliegtuigen zouden opereren als een paard van Troje en luchtinfanterie op Schiphol zouden afzetten. Dit vermoeden was ontstaan nadat bekend was geworden dat in Oslo een piloot van Lufthansa de orders aan de daar gelande Duitse troepen uitdeelde.³⁴

De twee vliegvelden waar het succes of falen van de verdedigingsmaatregelen het meest duidelijk worden zijn de vliegvelden Waalhaven, nabij Rotterdam, en Ypenburg, nabij Den Haag. Waar het eerste vliegveld kort na de eerste aanvalsgolf viel en niet meer heroverd kon worden, slaagden de verdedigers van vliegveld Ypenburg erin de eerste twee aanvalsgolven weg te vagen. Desondanks werd het vliegveld veroverd door Fallschirmjäger die in de buurt geland waren. Door middel van een geslaagde tegenaanval lukte het de mobiele reserves het vliegveld te heroveren en te behouden tot de capitulatie op 14 mei.³⁵

Conclusie

Uit de in dit artikel benoemde maatregelen valt te concluderen dat het Nederlandse opperbevel wel degelijk op de hoogte was van de mogelijkheid dat er door vijandelijke luchtlandings-eenheden een luchtlandingsoperatie binnen de Vesting Holland kon worden uitgevoerd. Nederland had mobiele reserves, vliegvelden waren versperd en bruggen werden bewaakt. Hierdoor kan niet volgehouden worden dat

31 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, toegang 2.13.16, inv.nr. 855, *Verzameling stukken betreffende de luchtstrijdkrachten van het veldleger*, stuk 3882 luchtstrijdkrachten van het veldleger.

32 NL-HaNA, Hoofdkwartier Vesting Holland, toegang 3.09.20, inv.nr. 79, *Geheim archief 1939-1940*, stuk 790 bewakingsmaatregelen vliegvelden; NL-HaNA, Hoofdkwartier Vesting Holland, toegang 3.09.20, inv.nr. 86 *Bevelenarchief*, stuk 20/4-1 onbruikbaar maken van vliegvelden.

33 De Bruin et al, *Illusies en incidenten*, 343.

34 Ibidem, 342-343.

35 V.E. Nierstrasz, *Algemeen overzicht van de strijd om en in de vesting Holland (zonder het oostfront) mei 1940* (Den Haag, Staatsdrukkerij, 1954) 100-102; NIMH, Gevechtsverslagen mei 1940, toegang 409, inv.nr. 447024, *Verslag van het 5e depot compagnie over de strijd op vliegveld Ypenburg en omgeving door kapitein B. Tesink*; NIMH, Gevechtsverslagen mei 1940, 409, inv.nr. 447025, *Gevechtsbericht van het IIIe bataljon van het regiment Grenadiers door majoor E.C.F. ten Haaf*.

Een Duitse Panzerkampfwagen I en motoren met zijspan tijdens de opmars in de vroege ochtend van 10 mei 1940.
De Duitse luchtingstroepen zouden een tapijt leggen waarover de panzers konden oprukken

FOTO BEELDBANK NIMH

Nederland, op het gebied van luchting-aanvallen, totaal onvoorbereid was op een Duitse aanval. De overtuiging bestond echter dat het optreden van luchtingseenheden zich tot de inzet van kleine eenheden zou beperken. Deze denkbeelden lagen in de lijn der verwachting. Het Duitse optreden in Noorwegen en Denemarken had dit immers aangetoond.³⁶

Na de inname van Denemarken en Noorwegen richtte Hitler zijn blik op Frankrijk, België, Luxemburg en Nederland. Voor de inname van Nederland moest de Vesting Holland overwonnen worden. Het Oberkommando der Wehrmacht, OKW, realiseerde zich dat de Vesting Holland met haar natuurlijke barrières, verdedigingen en inundaties zeer effectief was tegen een conventionele aanval over het land. Om deze reden besloot het OKW door middel van luchtingoperaties enkele bruggen te veroveren om de tanks doorgang te verlenen tot de vesting. De luchtingstroepen zouden een

tapijt leggen waarover de panzers konden oprukken, vergelijkbaar met het geallieerde operatieplan voor Market Garden in 1944. Tegelijkertijd zouden de vliegvelden rondom Den Haag bezet worden om zo de Nederlandse regering en de koningin gevangen te nemen.³⁷

Ondanks de voorbereidingen moesten Nederlandse militairen de strijd voeren met verouderd of ontoereikend materieel. Dit doet echter niets af aan de heldhaftige manier waarop ze geprobeerd hebben weerstand te bieden aan de Duitse overmacht. ■

³⁶ De Bruin et al, *Illusies en incidenten*, 347-348.

³⁷ Hickey, *Out of the sky*, 46-48.

Virtual self-learning enemies keep pilots on top of their game

Nieke Roos (Techwatch)

The Royal Netherlands Air Force is increasingly relying on computer simulators to keep its pilots mission ready. With machine learning, their virtual enemies can be made even smarter and training becomes a lot more effective, as Armon Toubman, who completed a PhD project on the topic at NLR, explains in an interview. The goal is to prevent the simulations from becoming a boring and repetitive pastime and keep the virtual dogfight challenging.

Armon Toubman is a graduate in artificial intelligence from the Vrije Universiteit Amsterdam. He obtained his PhD in February 2020, after which he joined Royal NLR.

The Royal Netherlands Air Force has seen its fleet thin out over the years. Of the 213 F-16s available to the flying army in 1992, only 68 remained in 2019. The plan is to replace them in 2023 with the first batch of 37 F-35s. Fewer aircraft also means fewer opportunities to train pilots in the real world. At the same time, the planes have become a lot smarter – the F-35 is a flying sensor – but also more complex, which only increases the importance of training. The Air Force is therefore increasingly relying on computer simulators to keep its pilots mission ready and on the Royal Netherlands Aerospace Centre (NLR) to further develop these simulators. Such a simulator consists of a seat for the pilot, a joystick for the controls, a small display with a dashboard and a large screen with a view to the outside. In the simulated airspace, there are also opponents flying around. These may be human opponents, but due to the limited availability of pilots, it's usually so-called computer-generated forces that have to provide real-life challenges. Modelling and programming the behaviour of these virtual entities is still largely manual work that takes a lot of time and requires considerable specialised knowledge. As a result, there are

only a few models and the simulators can't be fully exploited. In his PhD project at NLR, Armon Toubman investigated how machine learning can offer a solution here.

More variable behaviour

'It comes down to writing rules on how such a virtual plane should behave', explains Toubman, a graduate in artificial intelligence from the Vrije Universiteit Amsterdam. 'Creating and testing these scripts each time requires quite a development effort. What's more, such a script always makes the plane move in the same way. If you, as a pilot, have to do the same trick every time, training soon becomes boring and ineffective. With machine learning, we want to give the opponents more erratic behaviour within the framework of the mission.'

Machine learning is an application of artificial intelligence in which systems automatically solve complex problems by learning new behaviour based on examples, without using explicitly programmed rules.

From the machine learning toolbox, Toubman has chosen the dynamic scripting technique. 'To put it simply, you have a box filled with small pieces of behaviour, which are combined with the technique to find the optimal configuration. The result is a behavioural model in which you can still see the constituent pieces. This is one of the big differences with a technique like deep

In a simulation, so-called computer-generated forces have to provide real-life challenges

PHOTO NLR

learning, where a complete but opaque model is learned from scratch. This transparency was one of the requirements for my project. We want to keep control over the generated models so that we can still play with them. Training opponents, for example, shouldn't be perfect but should make mistakes every now and again as real people do – we want to be able to put in those mistakes ourselves.'

'The behavioural model is used to determine the state of the simulator at any given moment', details Toubman. 'Based on that, the computer calculates what action the enemy aircraft should perform. This action goes back into the simulator, which changes state as a result. The new state is fed back to the model, thereby closing the loop. You can choose when this loop ends – for example, after expiration of a set time limit or when the entire enemy team has been eliminated.'

Fixed pattern

At the end of each simulation, the virtual opponent is automatically awarded points based

on the course of the battle. 'These points do not go to the model as a whole, but to its constituent pieces of behaviour', clarifies Toubman. 'The more a building block has contributed something useful, like bringing down an aircraft, the more points it receives. The more points, the greater the chance that it will be chosen for the next model. In this way, dynamic scripting gradually arrives at the optimum combination of building blocks.'

Toubman has executed a large number of runs of around 150 battles at a time. 'Not with real pilots', he says, laughingly. 'On an NLR server, I've run simulations faster than real-time with a 'red' learning team and a 'blue' team following a fixed pattern – like the scripts now used in the simulator. Before taking on real pilots, I thought it wise first to see if I could do better than the existing models. And that turned out to be the case: red emerged as the winner in 80 per cent of the battles.'

Toubman then tested his models in real life. 'In an F-16 simulator [the Fighter 4-Ship] I had sixteen pilots in teams of four fly against

In Smart Bandits, it will be possible to generate behavioural models not only for whole battles but also for individual manoeuvres such as choosing the target or the best escape route

generated models and I recorded that. I did the same with existing, handwritten models. I presented these videos to five instructors, together with a questionnaire I designed. Their assessment confirms that the generated models are indeed at least as good as the handwritten ones.'

Smart Bandits

Toubman obtained his PhD last February, after which he joined NLR. 'The software I developed during my research has a limited scope. Together with a small team, I'm now adapting it for general use and integrating it with NLR's Smart Bandits environment. In Smart Bandits,

you can define the behaviour of the enemies – 'bandits' in jargon. Currently, this is done manually, by drawing boxes and arrows, but we're expanding the environment so that we can also integrate various machine learning algorithms, including my implementation of dynamic scripting.'

In Smart Bandits, it will be possible to generate behavioural models not only for whole battles but also for individual manoeuvres such as choosing the target or the best escape route. 'If you want to find the optimum angle to fire a rocket, you only want to be able to do that part with machine learning and not everything around it', Toubman says. 'And you want to be able to supplement generated behaviour with manual input. Having that flexibility is very useful, also for research purposes.'

In the next step, Toubman wants to put an intuitive user interface on top of Smart Bandits, to increase the ease of use. 'A layer hiding the actual modelling and allowing you, as an operator, to quickly choose and adjust behaviour, for example when the computer needs to do nothing – currently, this is quite a hassle. We're looking into such an interface.' ■

'Training opponents shouldn't be perfect but should make mistakes every now and again as real people do'

‘Aflossing na vijftientwintig dienstjaren’

Menig dienstplichtige en beroepsmilitair heeft een rit gemaakt in een DAF 4-tonner. Vanaf begin maart verdwijnt het bekende, veelzijdige transportmiddel uit het straatbeeld. De vrachtwagen wordt vervangen door de nieuwe Scania Gryphus. Elke week wisselen eenheden van alle defensieonderdelen enkele oude vrachtwagens om voor de nieuwe. In 2026 moet dit project klaar zijn. Naast technische vooruitgang biedt de nieuwe truck een aantal voordelen voor de gebruikers: ‘de ergonomie is beter en de Gryphus is comfortabeler en veiliger’.¹

Zo zet de lijn van vooruitgang zich voort, want ook bij de ingebruikname van de 4-tonner in 1977, officieel de DAF YA 4440 (vanaf 1989 model 4442), werd het verhoogde comfort ten opzichte van de voorganger benadrukt. De *Militaire Spectator* wijdde er een editoriaal aan: ‘De gebruikers van de oude drietonners hebben zich jarenlang moeten ergeren aan de ongemakkelijke zit. De moderne benadering van de combinatie van mens en machine stelt daarentegen de eis dat het samenspel moet worden geoptimaliseerd. *Human engineering* verschaftte ook de gegevens voor een aanzienlijk gerieflijker “huisvesting” voor de inzittenden van de YA4440, die ongetwijfeld minder fysieke kwellingen zullen ondergaan dan destijds in YA328 of 314 gebruikelijk. Terecht, want het weinig comfortabele vervoer van personeel kan zeer wel leiden tot een dalend moreel en tot een verslechtering van de conditie.’²

De intrede van de Gryphus komt volgens het stuk uit 1978 zeker niet te vroeg. Met vooruitziende blik en op basis van ervaring riep de redactie toen op tot tijdige vervanging van het splinternieuwe voertuig: ‘De Koninklijke Landmacht heeft bijna een kwarteeuw kunnen profiteren van de goede diensten van de YA328

FOTO BEELDBANK NIMH

en 314. Over het – te lang – uitblijven van de zo noodzakelijke aflossing van die oudgedienden is heel wat kritiek gespuid. Gerechtaardigde kritiek, want verouderd materieel dat in vredetijd met grote inspanning nog maar nauwelijks in gebruik kan worden gehouden zal het in oorlogstijd stellig snel laten afweten. Daarom is de instrooming van de YA4440 verheugend. De voldoening daarover zal echter nóg groter zijn als reeds thans wordt bedacht dat ook deze nieuweeling eens zal moeten worden vervangen. En liefst ruimschoots eerder dan omstreeks de voltooiing van zijn vijftientwintig dienstjaren!’³

Dat laatste is niet helemaal gelukt. De 4-tonner van de tweede generatie heeft er 32 jaar dienst op zitten, de laatste exemplaren van het ‘iconische werkpaard’⁴ stromen na 37 jaar uit. ■

- 1 ‘Structurele instroom Scania Gryphus-voertuig van start’, ministerie van Defensie, 1 maart 2021.
- 2 ‘Aflossing na vijftientwintig dienstjaren’, in: *Militaire Spectator* 147 (1978) (9) 379-380.
- 3 ‘Aflossing na vijftientwintig dienstjaren’.
- 4 ‘Structurele instroom Scania Gryphus-voertuig van start’.

Een shot militair denken zonder slechte bijwerkingen

Jaus Müller MA

Nederland krabbelt langzaam omhoog op de vaccinatieranglijst. Hoewel het tempo onlangs aanzienlijk is versneld, waren er begin maart landen als Polen en Slowakije die per hoofd van de bevolking al meer eerste injecties wisten te plaatsen. Van Nederland, behorende tot de 15 rijkste landen ter wereld, had ik wel iets meer verwacht. Een totale balans kunnen we natuurlijk pas opmaken aan het einde van deze ongekende vaccinatiecampaagne. Hierbij dringt zich de metafoor op van een marathon: het gaat niet om wie als eerste over de startstreep komt, maar wie als eerste de eindstreep haalt. Maar iedereen die wel eens een (halve) marathon heeft gelopen weet: tussentijden tellen ook. Beeldvorming is motivatie. Een goede tussentijd moedigt aan om door te zetten tot de eindstreep is gehaald. Als we marathonlopen vergelijken met vaccineren is er nog wel wat te winnen, ook al gaan we op weg naar de kopgroep.

Commentatoren verzuchtten afgelopen tijd dat het beter was geweest als Defensie het vaccineren op zich had genomen. Daarbij werd vaak de link gelegd met het toedienen van het Mexicaanse-griepvaccin in 2009. 'Toen begonnen we als eerste land met vaccineren tegen de Mexicaanse griep en waren we als eerste klaar', zei overste b.d. Angela Hume, die destijds het vaccineren leidde, tegen *Nieuwsuur*.¹ De teneur van de berichtgeving: als je dit aan militairen had overgelaten, konden we ongeveer rond deze

tijd elkaar weer om de hals vliegen in het café. Dit beeld behoeft wel enige nuance: de door fabrikanten toegezegde leveringen bleken door de farmacie niet te worden gehaald. Dat kun je vol goede moed een heel bataljon met injectie-naalden bewapende militairen in een sporthal zetten, maar zonder vaccins op voorraad staan die allemaal duimen te draaien.

Maar misschien valt er toch wat te leren van militairen in deze crisis. Zijn er misschien voor de civiele wereld lessen te trekken uit het militaire denken?

Als we bij de 'commandant' beginnen, dient de eerste militaire metafoor zich vanzelf aan: 'Hugo de Jonge is een generaal zonder troepen', schreef *NRC Handelsblad* al op 25 september 2020, toen de tweede golf pas nét opkwam.² Wat gaat hier mis? 'Om laboratoria en GGD's zo ver te krijgen dat ze zijn teststrategie volgen, moet hij ze overtuigen, betalen, onder druk zetten, complimenteren. Want bevelen geven kan hij deze cruciale spelers niet. De inmiddels 70 coronalaboratoria zijn commerciële partijen (en dus elkaars concurrenten)', aldus *NRC*. Dat probleem speelt ook bij de GGD's die nu het vaccinatieprogramma mede uitrollen. Die vallen trouwens überhaupt niet onder De Jonge, maar onder de gemeenten, die weer vallen onder de veiligheidsregio's, die op hun beurt weer verantwoording afleggen aan weer een andere minister (Grapperhaus van Justitie).

Hoe kijkt een militair naar deze warboel? Die hanteert een herkenbare commandostructuur (hiërarchie) met duidelijk

1 'In 2009 zagen we vaccineren als militaire operatie, we waren als eerste klaar', *NOS*, 22 januari 2021.

2 Derk Stokmans en Pim van den Dool, 'Wanhopig probeert minister De Jonge het instortende testbeleid te redden', in: *NRC Handelsblad*, 25 september 2020.

omschreven bevoegdheden en verantwoordelijkheden. Ook heeft de militair een gemeenschappelijke doctrine, waarin de uitgangspunten van het optreden worden beschreven. Door die gemeenschappelijke doctrine hebben ze ook eenheid van opvatting en spreken ze elkaars taal. Door vaak te oefenen raakt men bekend met deze procedures.

De *Joint Doctrinepublicatie Commandovoering*³ van Defensie vat de koe bij de horens: heldere commandovoeringsstructuur (*clear chain of command*). Daar is in deze crisis ruimte voor verbetering: een kluwen van instanties en ministeries, (semi)private partijen, alle verbonden door ingewikkelde structuren zonder heldere bevelslijn: dit is niet hoe je op een militaire manier een crisis aanstuurt. Een gemiddelde generaal zou er vlekken van krijgen. De Jonge wordt wel verantwoordelijk gehouden – aan dat beeld draagt hij overigens graag zelf bij – maar heeft niet alle bevoegdheden. Zo werkt eindverantwoordelijkheid niet. *Unity of command*, nog zo'n heilig militair begrip, is nog niet doorgedrongen tot deze crisisaansturing. *Unity of command* staat voor een eenhoofdige leiding. Dat betekent dat twee commandanten niet tegelijkertijd dezelfde bevelsrelatie hebben over dezelfde troepenmacht. Heel Nederland beschouwt minister De Jonge als de kapitein op het schip, terwijl er feitelijk meer kapiteins op de brug staan. Niet helemaal fair voor De Jonge, want als het schip water maakt, kijkt iedereen alleen naar hem.

Natuurlijk is het waar dat ministers en directeuren die nu de crisis bestrijden een systeem erfden dat er al lag. Maar heb ook de durf om met een nieuwe structuur te komen, leert opnieuw de *Defensiedoctrine*: 'Gedurende de operatie kan het nodig zijn om de commandovoeringsstructuur aan te passen aan nieuwe omstandigheden of deze verder te ontwikkelen op basis van lessen en ervaringen'.

De bestuurlijke paniekfase aan het begin van de crisis ligt inmiddels achter ons. We leven nu al meer dan een jaar met het coronavirus. In dat jaar werden we telkens weer verrast, maar hadden we sommige ontwikkelingen heus ook

'Een gemiddelde generaal zou er vlekken van krijgen'

wel zien aankomen: een tweede golf, de komst van het vaccin. Toch leek het soms alsof sommige bestuurders in de paniekmodus bleven hangen. Vooruitplannen, het uitwerken van scenario's door een planningsteam dat verder kijkt dan de waan van de dag kan helpen om uit die paniekstand te komen. Militairen noemen dit *contingency planning*. Een voorbeeld van hoe het niet moet: rond Kerstmis hadden we al een werkend vaccin, maar konden prikafspraken niet worden ingepland omdat de directeur-GGD aanvankelijk aangaf nog twee (!) weken nodig te hebben om een belscript te ontwikkelen voordat de eerste spuit kon worden gezet. Kostbare tijd ging verloren doordat de GGD zich liet overvallen. In allerijl moesten communicatiemedewerkers nog een belscript opstellen. Opmerkelijk, want in november was al veel data beschikbaar over het handvol potentiële kandidaat-vaccins.

Zeker in onzekere tijden zijn militairen goed in denken in scenario's. Een militair denkt in zogeheten *courses of actions*: een staf bereidt verschillende scenario's voor (bijvoorbeeld vijf concept-belscripts voor vijf kandidaat-vaccins). Planningsteams werken deze scenario's tot in detail uit. Zodra de werkelijkheid begint te lijken op één van de scenario's, ligt een bruikbaar draaiboek al klaar.

De roep om in deze chaos dan maar de krijgsmacht de crisis te laten managen, deel ik niet. *Send in the army* klinkt lekker daadkrachtig, maar de landmacht runt geen vaccinfabriek. Maar hier en daar een shot militair denken hoeft zeker geen slechte bijwerkingen te hebben. ■

3 *Joint Doctrine Publicatie 5. Commandovoering* (Den Haag, ministerie van Defensie, 2012).

Warlord Survival

The Delusion of State Building in Afghanistan

Door Romain Malejacq

Ithaca (Cornell University Press) 2020

238 blz.

ISBN 9781501746420

€ 35,-

In het najaar van 2007 vertrok een jonge Franse onderzoeker van Science Po Parijs voor de eerste keer naar Afghanistan. Gedurende een periode van tien jaar zou Romain Malejacq twaalf keer afreizen naar Sheberghan, Kabul, Herat en Mazar-e-Sharif. Soms voor een paar dagen, soms voor periodes van 2-3 maanden. Door zich te mengen in de entourage van verschillende krijgsheren, waaronder een periode van drie maanden in Jowzjan op de compound van de Oezbeekse krijgshoofd Abdul Rashid Dostum op uitnodiging van diens zoon, kon Malejacq spreken met de krijgsheren zelf en ingewijden, adviseurs en ondergeschikten. Met bij elkaar ruim honderden interviews verzamelde Malejacq data om grip te krijgen op de berekenende krijgsheren, die het steeds voor elkaar kregen door het politieke landschap te navigeren. Hiermee verkreeg Malejacq een zeer volledige dataset. De dataset is vervolgens geselecteerd, georganiseerd en geanalyseerd, met een zorgvuldigheid die inlichtingenwerk evenaart (en dat zeg ik niet alleen omdat ik een van de onderzoeksassistenten op het Centrum voor Internationaal Conflict-Analyse en Management (CICAM) ben geweest. Voortbordurend op het werk van zijn

mentor Bertrand Badie wilde Malejacq inzichtelijk krijgen hoe krijgsheren zich verhouden in het internationale systeem in bredere zin. Het veldwerk in Afghanistan maakte de vraagstelling concreter: hoe overleven ze deze chaos? Hoe kan het dat ene krijgshoofd overleeft en vicepresident wordt, en een ander een potentieel gruwelijke dood sterft? Welke krijgshoofd deed wat, waar, en waarom? Het is de waaromvraag die zo belangrijk is in Malejacqs werk.

The Delusion of Statebuilding

In zijn boek *Warlord Survival. The Delusion of Statebuilding* beschrijft Malejacq de pijnlijke realisatie dat staten zoals Afghanistan gefaald hebben in het conformeren naar Weberiaanse institutionele bureaucratie en soevereiniteit. Of beter gezegd, het Westen heeft gefaald om Afghanistan herop te bouwen naar ons beoogde evenbeeld. Veel studies op het gebied van *failed states* kijken echter alleen naar de staat zelf en gaan voorbij aan de bijzondere positie die krijgsheren innemen. Juist door naar de actoren te kijken die de staat vormen (of ondermijnen) worden dergelijke studies versterkt. Malejacq richt zich op vier krijgsheren uit noordelijk Afghanistan in het bijzonder. Ismail Khan, de 'Amir'

van Herat, Abdul Rashid Dostum, de Oezbeekse 'etnische ondernemer', Mohammad Qasim Fahim, die de leegte probeerde in te vullen na de moord op Ahmad Shah Massoud, de leider van de Noordelijke Alliantie. Hoewel Fahim op leiderschapsniveau Massoud niet kon evenaren, heeft hij het er op persoonlijk vlak niet slecht vanaf gebracht.

Hoewel Malejacq zichzelf eerder positioneert als transnationalist, naar het evenbeeld van Badie, herken ik in zijn werk de English School of International Relations van de Australiër Hedley Bull. Politieke analisten hebben moeite met het uitleggen van de gebeurtenissen in Afghanistan (en in bredere zin hedendaags conflict) omdat de drie hoofdstromingen realisme, liberalisme en constructivisme elk falen in het schetsen van een compleet beeld. De Engelse School geeft echter uitkomst. Een populair model bij het CICAM is de Demmers-Hollis matrix, van de Utrechtse hoogleraar Jolle Demmers. Het werk van Malejacq is in deze matrix te plaatsen op het hek van de interpretatieve as (bestudeerd van binnenuit), en tussen structuralisme (de maatschappij is een spel, actoren volgen de regels van het spel) en individualisme (actoren hebben keuzevrijheid). In het geval van de krijgsheren spelen ze het spel, maar zetten ze de spelregels ook naar eigen hand. Ook hier is de werkveldervaring van Malejacq uiterst waardevol. Malejacq heeft de gevoerde gesprekken met krijgsheren en ingewijden op een beeldende en boeiende wijze weten vast te leggen.

Post-Resolute Support

Maar waarom nu nog Afgaanse krijgsheren bestuderen? We gaan toch weg uit Afghanistan? Welnu, juist daarom is de studie van krijgs-

Ontologie/Epistemologie	Uitleggen (positivistisch)	Begrijpen (interpretatief)
Structuralisme	Sociale structuren zijn systemen (zoals klokken, planeten, lichamen, bijenkorven). Externe en voorafgaande acties zijn volledig bepalend.	Sociale structuren zijn betekenisverzamelingen en regels (zoals in spellen) die mensen vertellen hoe ze het sociale leven 'moeten doen' (taal, religie, economie). Actoren zijn volgers van rollen/regels.
Individualisme	Actoren zijn op zichzelf staande eenheden en handelen naar individuele wetten van maximalisatie van nut, natuurlijke voorkeuren, of psychologische wetten.	Actoren zijn ingebed in de samenleving maar hebben keuzevrijheid, kunnen handelen, verandering in gang zetten en hebben ruimte voor reflexieve zelfsturing.

De Engelse School / Malejacqs werk over krijgsheren in Afghanistan

De Demmers-Hollis matrix

heren zo belangrijk. Op dit moment levert Nederland een bijdrage aan de missie Resolute Support (RS), en de toekomst daarvan is onduidelijk in het licht van het vredesakkoord tussen de VS en de Taliban. Als de VS doorzet, zullen zij in 2021 uit Afghanistan vertrekken, terwijl de NAVO wil blijven. De vraag is of RS kan voortbestaan zonder de bijdrage van Operation Freedom's Sentinel, de Amerikaanse missie in Afghanistan. In het ergste geval valt Afghanistan terug naar een scenario zoals in 1988, of een complete ineenstorting van de staat zoals in 1992. Malejacqs werk is gegrond in de historische ontwikkeling van Afghanistan en geeft genoeg voorbeelden van deze periode.

Ongeacht hoe de post-RS toekomst er uit gaan zien voor Afghanistan, of dit nu een voortzetting wordt van de NAVO-missie, een VN-blauwhelm-missie of een *state collapse* na algehele militaire terugtrekking, de aanwezigheid van krijgsheren is een gegeven. Zij hebben de afgelopen twintig jaar laten zien dat niemand om hen heen kan en dat ze nog steeds veel invloed hebben. Neem als voorbeeld Dostum, die aangaf na het vicepresidentschap klaar te zijn en zich terug te willen trekken, maar toch de politieke strijd tussen Ghani en Abdullah naar zijn hand wist te zetten en wegloopt met de titel van maarschalk.

Daarnaast beperken statebuilding en het fenomeen krijgsheren zich niet

tot Afghanistan, en ook bij militaire inzet in Irak en de Afrikaanse Sahel hebben we met krijgsheren te maken. Als Malejacqs theorie correct is, dan zijn internationale pogingen om failed states te consolideren zinloos, aangezien politieke regelingen tussen statelijke en niet-statelijke actoren altijd in beweging zijn. Iedereen betrokken bij de (besluitvorming over) Nederlandse inzet in Afghanistan en elders doet er dus goed aan het werk van Malejacq over krijgsheren en de dilemma's omtrent statebuilding in bredere zin te bestuderen en in adviezen mee te nemen. ■

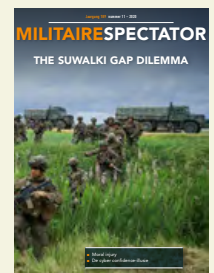
Ritmeester G.L.J. Jacobs

Schrijft u een gastcolumn in de *Militaire Spectator*?

De redactie van de *Militaire Spectator* biedt lezers de mogelijkheid een gastcolumn te schrijven van maximaal duizend woorden. Het thema is vrij, maar moet passen in de formule van het tijdschrift. Een gastcolumn bevat een relevante boodschap voor de lezers, een gefundeerde eigen mening en juiste en verifieerbare feiten in een logisch opgebouwd betoog.

U kunt uw gastcolumn sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht uw bijdrage met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Wereldvrede via Pfizer en Janssen

Linda Polman

Westerse beleidsmakers krabben zich achter de oren: ons buitenlandbeleid past niet meer in de nieuwe wereld van Covid-19. Precorona dachten we Noord-Korea op de knieën te krijgen met economische sancties. Inmiddels weten we dat Pyongyang ons helemaal niet nodig heeft voor isolatie. Sinds corona verbood het regime bijna alle import, ook van rijst uit China. Mensen lijden er honger – tenzij ze de kogel krijgen omdat ze voedsel naar binnen smokkelden. We moeten ons sanctiebeleid ernstig heroverwegen, want wat Noord-Korea bereid is zichzelf aan te doen, zullen wij nooit voor elkaar krijgen.

Over ons EU-antimigratiebeleid moeten we ook nog eens goed nadenken. In 2020 stuurde Europa vele tienduizenden Afghaanse vluchtelingen en migranten terug naar huis. Aan de stroom euro's die zij naar hun desperate Afghaans families overmaakten kwam daardoor een einde en bovendien namen de gedeporteerden corona mee naar het vaderland. Armoede en ellende creëren conflicten, zo gaat dat altijd. Afghaanse *warlords* wrijven zich in de handen. Net als hun collega-lords in oorden als Somalië en Jemen stuurden ze hun ronselaars het land alvast in voor verse rekruten om de conflicten voor ze uit te vechten.

Toen de pandemie net begonnen was, fantaseerden sommigen nog over al het schoons dat zou gaan bloeien. Minder vliegtuigen, meer scharreleten, en wereldvrede. Door lockdowns zagen we het aantal gevechtshandelingen op de planeet inderdaad afnemen en VN-secretaris-generaal Antonio Guterres pleitte in maart 2020 meteen voor een wereldwijd staakt-het-vuren. De mensheid heeft nu nog slechts één vijand zei hij: het virus.

We zagen dat de aandacht van onze beleidsmakers zich verlegde – van internationale conflicten naar onze eigen navels. Diplomaten werden uit andermans oorlogen teruggetrokken. De gaten die ze achterlieten in landen als Syrië en Irak werden onmiddellijk opgevuld door strijdende partijen. In Jemen was de oppositie er als de kippen bij om veroverd territorium van regeringsgebied af te scheiden en zelf regering te spelen. Azerbeidzjan trok ten strijde in Nagorno-Karabach. Anticoronamaatregelen werden misbruikt. President Maduro van Venezuela gebruikte ze om van het land een militaire dictatuur te maken en ayatollah Khamenei maakte van zijn in Iran breed gedeelde fantasie dat het virus een Amerikaanse biologisch wapen was en van nationale veiligheid zijn belangrijkste antivirusmaatregelen. Het is lang geleden dat het Iraanse leger en politie op zo grote schaal op de oppositie werden afgestuurd om mensen te terroriseren en in gevangenissen te smijten.

Vredesonderhandelingen verplaatsten zich van conferentieoord naar Zoom. Daar werkt het niet. Dat weet ik sinds ik een journalistieke safari maakte door het hoofdkwartier van de VN in New York, een paar jaar geleden. Wekenlang zwierf ik over de 42 etages van het VN-gebouw. Op iedere roltrap, in elke wandelgang zag ik vertegenwoordigers uit de pakweg zestig grote, kleine, koude en warme conflicten met elkaar smoezen, loven, bieden, pingelen en *fist bumpen*. Zo, oog in oog, werden conflicten beslecht en voorkomen, niet op Zoom.

Vaccins kunnen oorzaak worden van nieuwe conflicten als strijdende partijen ze bijvoorbeeld alleen aan de eigen achterban gaan uitdelen, maar toch zet ik mijn geld op wereldvrede via Pfizer en Janssen. ■

SIGNALERINGEN

Touching War

An ethnographic analysis of war tourism in Europe

Door Siri Driessen
Rotterdam (proefschrift Erasmus Universiteit Rotterdam) 2020
256 blz.
ISBN 9789076665443

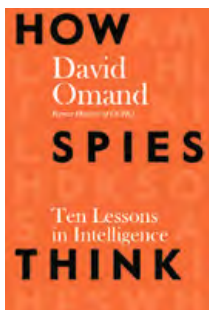
In *Touching War*, het proefschrift waarop zij aan de Erasmus Universiteit promoveerde, onderzoekt Siri Driessen de motivaties, ervaringen en reflecties van oorlogstoeristen. Ze doet dat aan de hand van vier empirische casestudy's, waaronder battlefield tours voor officieren en cadetten (met een educatieve achtergrond) en de terugkeer van veteranen naar plaatsen van vroegere inzet, zoals voormalig Joegoslavië. Driessen constateert dat identificatie met historische actoren en het verwerken van persoonlijke herinneringen belangrijke factoren zijn in de overweging van mensen om een voormalig slagveld te bezoeken. Uitleg ter plaatse helpt militaire bezoekers zich een completer beeld van de geschiedenis te vormen.

Klimaatgeneraal

Bouwen aan weerbaarheid
Door Tom Middendorp
Amsterdam (Uitgeverij Podium) 2021
256 blz.
ISBN 9789463810746
€ 21,99

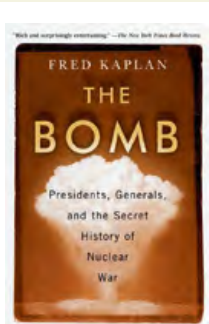
In 2016 hield toenmalig Commandant der Strijdkrachten Tom Middendorp een toespraak in het Vredespaleis, waarin hij waarschuwde voor de gevolgen van klimaatverandering. Na afloop werden zijn woorden al snel opgepakt door de media. De toon was gezet, de 'klimaatgeneraal' was geboren. Dankzij zijn jarenlange ervaring weet Middendorp precies hoe de krijgsmacht te werk gaat. Het viel hem op dat er heel weinig aandacht was voor het klimaat en hoe schadelijk dat is voor het voortbestaan. Met zijn blik op de toekomst gericht laat Middendorp in *Klimaatgeneraal* zien dat klimaatverandering en veiligheid sterk met elkaar verbonden zijn. Vaak ontstaan conflicten, of zelfs oorlogen, door schaarste.

How Spies Think

Ten Lessons in Intelligence
Door David Omand
Londen (Viking) 2020
352 blz.
ISBN 9780241385180
€ 26,-

Hoe kun je de werkwijze van de Britse inlichtingendiensten toepassen op het dagelijks leven? Professor David Omand toont aan de hand van voorbeelden uit zijn carrière, van gesprekken met premiers Thatcher tot Blair en conflicten van de Falklands tot Afghanistan, hoe het verwerken van informatie volgens de frameworks van de inlichtingendiensten te gebruiken is voor beslissingen in het gewone leven. Ook alledaagse informatie is immers vaak onvolledig en bevat tegenstrijdigheden. Omand, econoom en wis- en natuurkundige en voormalig directeur van het roemruchte Britse Government Communications Headquarters, poogt met dit boek de instrumenten aan te reiken die feit en fictie van elkaar kunnen scheiden.

The Bomb

Presidents, Generals, and the Secret History of Nuclear War
Door Fred Kaplan
New York (Simon and Schuster) 2021
384 blz.
ISBN 9781982107307
€ 16,-

Fred Kaplan onderzoekt in *The Bomb* het Amerikaanse beleid voor eventuele atoomoorlogen en het handelen van presidenten tijdens nucleaire crises, van Truman tot Trump. Op basis van interviews en onlangs openbaar gemaakte documenten schetst Kaplan een beeld van de manier waarop Amerikaanse presidenten en generaals dachten over, dreigden met, en soms ternauwernood ontsnapten aan nucleaire oorlog. Kaplan, die in de jaren tachtig het boek *The Wizards of Armageddon* publiceerde, gaat hierbij in op theorieën die de nachtmerriescenario's domineerden sinds Hiroshima en Nagasaki en hij betoogt dat de dreiging van nucleaire oorlog niet zal verdwijnen, ongeacht de verwoestende gevolgen.

